

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a východoevropských studií

Jiří Volák

**Paasikiviho "strašná léta" 1944-1948:
J. K. Paasikivi a hrozba sovětizace Finska**

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Jiří Volák**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Luboš Švec, CSc.**

Rok obhajoby: 2012

Bibliografický záznam

VOLÁK, Jiří. *Paasikiviho „strašná léta“ 1944-1948: J. K. Paasikivi a hrozba sovětizace Finska*. Praha, 2012. 47 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Luboš Švec, CSc..

Abstrakt

Finsko se po druhé světové válce nestalo sovětským satelitem, ačkoliv k tomu mělo mnohé předpoklady – bylo poraženým státem a muselo plnit tvrdé podmínky příměří včetně územních ztrát a vysokých reparací ve prospěch Sovětského svazu.

Práce na komparativním základě přibližuje vnitropolitické kořeny, které vedly k jedinečnému mezinárodněpolitickému postavení Finska v rámci prvních let studené války. Hlavním úkolem je pomocí sekundárních i primárních zdrojů postihnout, jakou roli pro překvapující "finskou cestu" hrála osobnost premiéra a pozdějšího prezidenta Juho Kusti Paasikiviho. Z jakých názorových bodů vycházel? Byla jeho pozice srovnatelná s Edvardem Benešem v Československu? Podle závěrů práce se Paasikivi významně zasloužil o udržení finské demokracie.

Úloha, jakou měly v krizové první polovině osmačtyřicátého roku zprávy o komunistickém převratu v Československu, není opomenuta. Strach ze změny režimu prostupoval finskou společnost a dotvářel pozadí k jednání o Smlouvě o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi Finskem a Sovětským svazem (*YYA-sopimus*). Její ratifikací byl položen právní základ finsko-sovětských vztahů na dalších čtyřicet let a tzv. „léta nebezpečí“, jak také nejisté období let 1944-1948 nazývá finská historiografie, se nachýlila ke konci.

Abstract

Finland did not become a Soviet satellite after the World War II, despite that many preconditions were in favor of such development. The country was defeated and, as stated in the Moscow Armistice of 1944, obliged to cede its territories and to pay severe war indemnities to the Soviet Union.

Firstly, the thesis approaches domestic roots which led to this absolutely unique international position of Finland during the early Cold War years. The main goal is to map a role that Finnish Prime Minister and later President Juho Kusti Paasikivi had in securing and maintaining the surprising “Finnish path.” Of what ideology he profited? Could he be compared to President Edvard Beneš of Czechoslovakia? Both primary and secondary sources are being used. According to the conclusions, Paasikivi was highly responsible for preservation of the Finnish democracy.

Secondly, the significance of a Czechoslovak coup d'état is not omitted. Fear of a similar fate had a great influence on the Finnish society in the year 1948, while Agreement of Friendship, Cooperation, and Mutual Assistance between Finland and Soviet Union (*YYA-sopimus*) was negotiated. The result created a legal base of Finno-Soviet relation for forty years to come and the “Years of Danger”, as Finnish historians refer to the unsafe phase of 1944-1948, came to an end.

Klíčová slova

komunistický převrat, Paasikivi, Komunistická strana Finska, Finsko, Československo, sovětizace

Key words

Communist coup, Paasikivi, Communist Party of Finland, Finland, Czechoslovakia, sovietization

Rozsah práce: 77 512 znaků

Prohlášení

- 1) Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a výhradně uvedené prameny a literaturu.
- 2) Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
- 3) Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 18. května 2012

Jiří Volák

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu své práce Doc. PhDr. Luboši Švecovi, CSc. za trpělivost a velmi vstřícný přístup a vedoucímu bakalářského semináře PhDr. Vítu Smetanovi, Ph.D. za povzbudivý zájem o zpracovávané téma i užitečné postřehy k formální stránce věci. V neposlední řadě děkuji Heikkimu Larmolovi, Ph.D., že se se mnou podělil o cenné znalosti ze sledované oblasti finských soudobých dějin.

Obsah

Úvod	7
Postup a členění práce	8
Rozbor literatury	9
1. Význačné okamžiky a předpoklady „finské cesty“	11
1.1. Poválečná úleva a břímě.....	11
1.2. Aféra a armáda	12
1.3. Mírová smlouva.....	13
1.4. Marshallův plán.....	14
1.5. Podmínky hovořící proti komunistickému převzetí moci	17
2. Paasikivi a zahraniční politika Finska	20
2.1. Pilíře Paasikiviho zahraniční politiky	21
2.2. Politika starého věku	22
2.3. Význam prezidentské funkce	23
2.4. Diplomat.....	24
2.5. Paasikivi ve svých (hrozných) letech	26
3. Zlomový rok 1948 a vliv československých zkušeností	29
3.1. Plány na bezpečnostní spolupráci před r. 1948	31
3.2. Bezpečnostní smlouva r. 1948	32
3.3. „Československá cesta je i naší cestou“	34
3.4. „Paasikiviho diktát“ a jeho následky.....	37
3.5. Červencové volby.....	39
Závěr.....	42
Summary	45
Seznam použité literatury a pramenů	46
Knižní publikace	46
Časopisecké studie	47
Prameny:.....	47

Úvod

Finsko si bez jediného přerušení udrželo demokratické státní zřízení od svého osamostatnění od Ruska roku 1917 (resp. konce následné občanské války) do současnosti. Z českého úhlu pohledu se jeví zvlášť pozoruhodnou skutečnost, že severská země po období druhé světové války¹ odolala proměně v lidovou demokracii a eventuální sovětizaci, která postihla ostatní státy v zájmové sféře Sovětského svazu (SSSR). Když jsem toto téma zmínil ve finské společnosti, neprozřetelně jsem poznamenal, že Finsko mělo štěstí, že se k překvapení světové veřejnosti sovětským satelitem oproti Československu nestalo. Dostalo se mi pobavené odpovědi, že tomu, co my možná nazýváme „štěstím“, Finové říkají „*sisu*“. Termín *sisu* se dá do češtiny přeložit jako odhodlání, síla vůle a jistá dávka tvrdošijnosti zároveň. Čili zjednodušeně řečeno, Finové by z tohoto pohledu dokázali Moskvu a domácí komunisty odradit za využití své tradiční zatvrzelosti, která se projevila např. při zimní válce proti Sovětskému svazu mezi listopadem 1939 a březnem 1940.

O rozdílu mezi takovýmto pojetím „*sisu*“, totiž faktory nepřejíci sovětizaci na finské straně, a proti tomu „štěstím“, neboli těžko ovlivnitelnou geopolitickou situací, periferním zeměpisným umístěním Finska a zájmy velmocí, pojednává i bakalářská práce.

Autoři pracující zejména s neorealistickými přístupy se shodují, že pro udržení finské demokracie sehrály rozhodující roli vnější a geopolitické aspekty. Sovětský svaz neměl stejný zájem na plném podmanění Finska, jako tomu bylo u středoevropských zemí, neboť neleželo na přímé spojnicí s obávaným Německem.

Aniž bych tuto složku chtěl zpochybnit či upozadit, zde zkoumám naopak vnitropolitické podmínky hrající proti komunistickému převzetí moci, které považuji za přinejmenším stejně významné jako Stalinovy strategické priority. Jsem přesvědčen, že téma je komplexní a v průběhu sledovaného období finská strana nebyla jen předmětem velmocenských zájmů, naopak mnohokrát se stala subjektem, který aktivně pozměňoval plány Sovětského svazu. Z nich jsem si vybral za úkol postihnout, jakou roli pro překvapující „finskou cestu“ sehrála osobnost premiéra a pozdějšího prezidenta Juho

¹ Je nezbytné zmínit, že ve finském prostředí se dodnes o konfliktu mezi Sovětským svazem a Finskem v letech 1941-1944 častěji hovoří jako o „pokračovací válce“ (*jatkosota*), což jako by pomyslně odbourávalo spojitost s Hitlerovým tažením na Sověty. Název odkazuje k zimní válce (*talvisota*), na kterou svou „nepřímou účastí“ v druhé světové válce Finové navazovali.

Kusti Paasikiviho, zejména jeho nakládání s hrozbou komunistického puče a jednání se Sovětským svazem o Smlouvě o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci.²

Je však i bez analýzy, o kterou usiluji v poslední kapitole, nesporné, že určitý význam musel Paasikivi mít - už proto, že zastával nejvyšší ústavní funkci v kritickém roce 1948, který za zlomový pro budoucí vývoj sovětsko-finských vztahů prohlašuje kupř. přední finský znalec politických dějin Jukka Nevakivi.³ Nevakivi v jednom ze svých článků dokonce přirovnává zachování finské demokracie k zázraku.⁴ Stalo se tak za cenu „zvláštních vztahů“ a přizpůsobení zahraniční politiky Sovětskému svazu, které v pozdějších letech studené války sovětské propagandě sloužily jako příklad mírového soužití socialistického kolosu s tržně demokratickým státem.

Nicméně práce se dalšímu vývoji finsko-sovětských vztahů nevěnuje a je vymezena pouze lety 1944-1948, kdy nejistota z budoucnosti prostupovala finskou společnost. Právě následkem všudypřítomného vědomí sovětské hrozby se pro období vžil název Paasikiviho strašná léta (*Paasikiven hirmuiset vuodet*).

Postup a členění práce

Využil jsem metody empirické analýzy, byť místy obohacené o mírné komparativní prvky. Anglosaský styl jsem volil pro co největší srozumitelnost a přístupnost textu, který představuje téma, s nímž český čtenář nemusí být vždy hluboce obeznámen. Přitom je mým klíčovým záměrem zasadit je do mezinárodního kontextu své doby tak, aby vynikla spojitost a paralela s událostmi v celém středo- a východoevropského regionu. Považuji za zásadní hlouběji zkoumat příčiny, díky kterým Finsko uniklo sovětizaci, aby bylo možno lépe definovat rozdíly mezi ním a sovětskými satelity a stanovit, jaké okolnosti byly příznivé k tomu vyhnout se nástupu totalitního režimu.

Členění na tři hlavní kapitoly je tematické, v jejich rámci však až na výjimky postupují ve chronologických mezích. První kapitola shrnuje zásadní momenty do konce roku 1947, jako námátkou bylo odmítnutí Marshallova plánu Finskem. Na základě

² Ve finském prostředí se uplatňuje pojmenování YYA-sopimus, čili v českém překladu smlouva či dohoda YYA. Zkratku ze slov *Ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimus*, což znamená Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci, dále v textu využívám.

³ Osmo Jussila, Seppo Hentilä a Jukka Nevakivi, *From Grand Duchy to a Modern State, A Political History of Finland since 1809* (London: C. Hurst & Co., 1999), 245.

⁴ Jukka Nevakivi, „A Decisive Armistice 1944-1947: Why Was Finland Not Sovietized?“, *Scandinavian Journal of History* 19, č. 2 (1994), 91.

sekundární literatury posléze představuje převládající akademické názory, jaké předpoklady finské komunisty v boji o převzetí moci znevýhodňovaly.

Těžiště práce, osoba J. K. Paasikiviho, je podrobena bližšímu výzkumu v druhé kapitole. Snažím se vystopovat jeho motivy a ideologické zázemí, ke kterémuž důvodu stručně zahrnuji popis jeho politických zkušeností. Nicméně Paasikivi je přítomný i ve zbývajících třetinách práci a celé období do značné míry sleduji jeho optikou, resp. jednotlivé aktivity znázorňuji na pozadí jeho dlouhodobých názorů.

Paasikivi zůstává ústřední postavou i v poslední části zasvěcené dramatickému roku 1948. Platnosti jeho zahraničněpolitických byla předložena rozhodující zkouška, stejně jako se projevila jeho konzervativní nátura a nedůvěra vůči finským komunistům.

Pro úplnost dodávám, že oproti původnímu projektu z kapacitních důvodů ubyla část, která měla hlouběji analyzovat dopad československého státního převratu na finské veřejné mínění a jím artikulované hodnoty. Význam Února 1948 nemůže být v daném tématu vynechán, ovšem soustředím se jen na jeho dopad na prezidenta Paasikiviho, nikoliv ohlas mezi různorodými názorovými proudy finské společnosti.

Rozbor literatury

„Léta nebezpečí“, jak také bývají roky 1944-1948 nazývány, patří ve finské historiografii k nejvíce bádáným obdobím. Zmíněné pojmenování (finsky *vaaran vuodet*) se vžilo díky sedmapadesát let staré stejnojmenné knize Lauriho Hyvämäkiho, jedné z prvních systematických studií na toto téma. Od té doby se mu věnuje široká škála finských autorů, mezi nejvýznačnější z nichž patří Jukka Nevakivi, Tuomo Polvinen, Osmo Jussila či Jussi M. Hanhimäki. Vzhledem k jazykovému omezení je čerpání z finských publikací omezeno na knihy-milníky a plní podpůrnou roli pro informace získané z tvorby v anglickém jazyce.

Z omezenější anglojazyčné produkce jsou vyjma textů již zmíněných autorů nezastupitelné zvláště práce Heikkiho Larmoly. Těžiště jeho zájmu se nachází na straně poválečného Československa. Při svých důkladných komparacích, ke kterým dochází za použití neorealistických postupů, však finské události představuje nebývale obsáhle. Podobným přínosem se stal sborník postavený na závěrech konference finských a ruských odborníků, kteří na základě finských a i čerstvě částečně zpřístupněných

sovětských archivních materiálů výrazně rozšiřují úhly pohledu na jednotlivé aspekty let 1944-1948.⁵

Průlomem pro výzkum „strašných let“ se ukázalo být vydání Paasikiviho osobních deníků r. 1985.⁶ Dvousvazková publikace, pro niž rozsáhlou dokumentaci zpracovali Yrjö Blomstedt a Matti Klinge, obnovila novou vlnu zájmu finských historiků o prezidentovu osobnost a slouží za hlavní pramen práce. Ke stejnému účelu mapovat Paasikiviho politické myšlení využívám přepisy jeho projevů. Informace nejen užitečně dokumentující náladu finské společnosti poskytují zprávy z Helsinské ambasády uložené v Archivu ministerstva zahraničních věcí ČR, jejichž relevance ale pochopitelně klesá po 25. únoru 1948.

O Paasikiviho působení v kritických chvílích finských dějin zejména starší historici vyslovují shodně pozitivní soudy a vesměs panuje konsensus. Určité výhrady místy zaznívají k jeho přílišnému realismu, který prosakoval i na domácí scénu (v machiavelistickém smyslu „účel světí prostředky“, který se projevil např. Paasikiviho neskrývanou podporou jemu názorově blízkých politických partnerů, jako byl Urho Kekkonen) – v tomto ohledu je kritické např. dílo George Maudea, jenž se zaměřuje na finskou politickou kulturu.⁷

V původně české literatuře bývá porovnávání finské a československé cesty poměrně populární vedlejší téma, ale žádný mně známý autor mu (doteď) samostatnou studii nezasvětil. České publikace tak slouží k dotvoření obrazu v kontextu dění v Československu a středovýchodní Evropě. Zajímavou výjimkou je Karel Durman – ve své obsáhlé monografii se sice věnuje Finsku opět pouze v několika kapitolách, ale zařadil jsem jej díky tomu, že velmi kvalitně čerpá ze švédskojazyčných zdrojů, které mi dostupné nejsou.

⁵ Viz Jukka Nevakivi, *Finnish-Soviet Relations 1944-1948: Papers Organized in Helsinki, March 21-25, 1994 by the Dept. of Political History, University of Helsinki, in cooperation with the Institute of Universal History, Russian Academy of Sciences, Moscow*,

⁶ Viz Paasikivi, Juho K., *Paasikiven päiväkirjat 1944-1956, 1, 28.6.1944-24.4.1949* (Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY, 1985) a Paasikivi, Juho K., *Paasikiven päiväkirjat 1944-1956, 2, 25.4.1949-10.4.1956* (Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY, 1985).

⁷ Viz George Maude, *Aspects of the Governing of the Finns* (New York: Peter Lang, 2010).

1. Význačné okamžiky a předpoklady „finské cesty“

J. K. Paasikivi přijal 2. září 1944 s úlevou, že se parlament rozhodl přistoupit na návrh prezidenta republiky Mannerheima zahájit jednání o příměří se Sovětským svazem a Spojeným královstvím. Přitom si povzdechl nad uplynulými lety tzv. pokračovací války a soukromě počastoval vedení tehdejší finské zahraniční politiky nelichotivými slovy.⁸ Za působení jakých korektiv se postavil do čela státu on, aby mohl pracovat na vtištění nové kvality finské diplomacii?

1.1. Poválečná úleva a břímě

Finsko oproti dalším státům, které stály na opačné straně bojiště než SSSR, získalo komparativní výhodu – neprošla přes něj fronta dále na západ a nebylo okupováno. Nicméně závěry moskevského příměří, jež 19. září 1944 vyjednala vláda Urho J. Castréna, nepůsobily povzbudivě. Dozor nad poraženým státem a naplňováním podmínek příměří měla po rumunském vzoru vykonávat Spojenecká kontrolní komise, do jejíhož čela se postavil finskou veřejností obávaný Andrej A. Ždanov.⁹ Na kontě již v té době měl sovětizaci Estonska a účast při Stalinových čistkách.

V příměří se Finsko mimo jiné zavázalo zaplatit Sovětskému svazu válečné reparace zbožím v hodnotě 300 milionů dolarů, přičemž cena se odvozovala od amerického dolaru z r. 1938.¹⁰ Helsinky musely ze svého území vypudit německé jednotky, což na severu země vedlo k tzv. laponské válce mezi finskou armádou a Wehrmachtem. Byla povolena činnost Finské komunistické strany (SKP) a před soudem měli stanout ti představitelé republiky, které Sovětský svaz označil za „zločince zodpovědné za válku“, což ve výsledku byl i případ Risto Rytiho, sociálnědemokratické hlavy finského státu v letech 1940-1944.

⁸ Doslova „Naše zahraniční politika nepochází z hlav, alebrž z pozadí.“; Juho K. Paasikivi, deníkový záznam 2. září 1944, *Paasikiven päiväkirjat 1944-1956*, 1, 28.6.1944-24.4.1949 (Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY, 1985), 31.

⁹ R. Michael Berry, „The Ideology & Politics of Midwifery in American-Finnish Relations, 1943-45”, in *Charting an Independent Course, Finland's Place in the Cold War and in U.S. Foreign Policy*, ed. Michael T. Ruddy (Claremont: Regina Books, 1998), 74-76.

¹⁰ Anglická verze dohody o příměří „Armistice Agreement“, *Between East and West, Finland in International Politics, 1944-1947*, Tuomo Polvinen (Minneapolis: University of Minnesota, 1986) 289-298.

Tribunály r. 1946, jejichž reciproční fungování bylo finskému právnímu systému cizí,¹¹ zakládaly podezření, že kontrolní komise, která na odsouzení přímo tlačila,¹² prosazovala odstranit politické odpůrce Finské komunistické strany (SKP). O tom vypovídal pět a půl roční trest vězení pro Vainö Tanner, Paasikiviho přítele a žijícího symbolu finské sociální demokracie, jehož názory a kariéra byly komunistům obzvlášť proti mysli - v zájmu třídního smíru již od občanské války brojil proti základům marxistické ideologie.¹³

Podle Článku 8 příměří Sověti zřídili námořní základnu na poloostrově Porkkala. Znepokojení z možné vojenské akce a že co není, může být, a země by mohla být ještě snadno okupována, nabralo na síle, když byly na poloostrov vzdálený 20 kilometrů od Helsinek umístěny sovětské pozemní jednotky čítající na 10 000 mužů.¹⁴ Teritoriální ztráty navíc vedly k čtyřsettisícové vlně uprchlíků pocházejících zejména z východní Karélie, kteří museli být co nejdříve ubytováni a integrováni do finské společnosti.

1.2. Aféra a armáda

Přípravami na vojenskou intervenci SSSR se zabírala i finská armáda, což vyústilo v aféru, která prostupovala finsko-sovětské vztahy po celá „strašná léta“. V srpnu 1944, čili krátce před uzavřením příměří, se úzký okruh finských důstojníků rozhodl po státě rozmístit tajné úkryty zbraní a zásob. Ty měly pro případ sovětské okupace posloužit přibližně 35 000 povstalců. Ovšem v roce 1945 zprávy o ukrývání pronikly ke kontrolní komisi, která věc odsoudila jako porušení podmínek příměří a žádala potrestání původců plánu. Přesto do dalšího vyšetřování prakticky nezasahovala, což předznamenávalo způsob jejího dalšího, vesměs oproti očekáváním neagresivního jednání.¹⁵

Zato tomu politická policie (tzv. „Rudá“ VALPO), v níž prostřednictvím aktivit ministra vnitra Yrjö Leinoa získávali návrh komunisté, využila aféru ke svým

¹¹ Larmola, Heikki. *The “Czechoslovak Path”: A Communist Route to Power Monopoly in 1943-1948 within the Framework of “Mitteleuropa”, Great Powers Setting, And the Soviet Sphere of Interests, A Neorealist and Historical Approach*. (Helsinki: University of Helsinki, Department of Political Sciences, 2003), 370.

¹² Ždanov zdůrazňoval, že nevyhovující průběh procesů by byl porušením Článku 13 moskevského příměří, a Sovětský svaz by pak měl důvod uchýlit se k přímému zásahu.

¹³ Marvin Rintala, „Vainö Tanner in Finnish Politics“, *American Slavic and East European Review* 20, č. 1 (1961), 95, www.jstor.org (staženo 15. 2. 2012).

¹⁴ Risto E. J. Penttilä, *Finland's Search for Security Through Defence, 1944-1989* (Basingstoke: Macmillan, 1991), 8.

¹⁵ Larmola, *The „Czechoslovak Path“*, 360.

politickým cílům. Jen do konce září 1945 bylo zatčeno na 500 podezřelých. Pátrání probíhalo do července 1948, kdy přišel na řadu soud s hlavními obviněnými. V součtu bylo v souvislosti s případem (finsky zvaným *asekätkentäjuttu*) odsouzeno 1488 lidí k odnětí svobody.¹⁶

Nutno však podotknout, že procesy s ukrývači zbraní ani s válečnými politiky neměly charakter a rozměry být vzdáleně podobné československým poválečným tribunálům. Nezávislost finských soudů zůstala od r. 1917 netknuta, což nadále platilo i o vojsku. To sice aféra s úkryty zbraní výrazně poškodila před očima finské veřejnosti, avšak dokázalo přestat i neúspěšné pokusy komunistů o čistky v jeho velení.¹⁷ Mezi jinak nezávislými policejními složkami byla „Rudá“ VALPO výjimkou (společně s elitní motorizovanou jednotkou spadající pod ministra vnitra), která však komunistické kontrole podléhala jen částečně, chyběli jí profesionálové a ani z aféry s úkryty zbraní navzdory očekáváním nedokázala výrazněji vytěžit posílení popularity SKP.¹⁸

1.3. Mírová smlouva

Dne 10. února 1947 skončilo poválečné provizorium. Delegací v Paříži byla podepsána mírová smlouva, která měla mimo jiné ukončit působnost Ždanovovy komise, jež byla převažujícím finským veřejným míněním přes její opatrnost vnímána jako „stín na finské suverenitě“.¹⁹ Text se zakládal na znění závazků z příměří, jejichž svědomité plnění Finy bylo v preambuli smlouvy kladně ohodnoceno.²⁰

Mír nepřinášel v porovnání s příměřím prakticky nic nového, a to přestože do něj Finové vkládali naděje na snížení reparací i vstřícnější teritoriální změny (též týkajících se nároku na ztracenou Karélii). Plánovaný projev ministra zahraničí Enckella na mírové konferenci byl v poslední chvíli zmírněn a upraven, jak radil Paasikivi, aby nezavdával Sovětům podezření, že Finové by byli ochotni pro dosažení svých očekávání vyjednávat s jinými velmocemi proti zájmům SSSR.²¹ Ale i na zbývající přání, která Enckell 15. srpna 1946 vyjádřil, totiž snížení válečných reparací na třetinu (tj. 100 milionů dolarů) a

¹⁶ Penttilä, *Finland's Search*, 22.

¹⁷ Larmola, *The „Czechoslovak Path“*, 345-348.

¹⁸ *Ibid.*, 361.

¹⁹ Seppo Hentilä, „Finland and the Peace of Paris 1946-1947“ in *Finnish-Soviet Relations 1944-1948: Papers Organized in Helsinki, March 21-25, 1994 by the Dept. of Political History, University of Helsinki, in cooperation with the Institute of Universal History, Russian Academy of Sciences, Moscow*, ed. Jukka Nevakivi (Helsinki: University of Helsinki, 1994), 154.

²⁰ Anglická verze mírové smlouvy „Paris Peace Treaty“, *Between East and West, Finland in International Politics, 1944-1947*, Tuomo Polvinen (Minneapolis: University of Minnesota, 1986), 299.

²¹ Hentilä, „Finland and the Peace of Paris“, 159.

posunutí hranic za město Vyborg, blíže k Leningradu, Sověti reagovali se značnou nelibostí a vyslyšena nebyla.²² Třebaže finští komunisté nejprve s Enckellovým vystoupením sympatizovali, zavrženo jim odmítnutí Sověty záminku k zorganizování celostátních protestů a kampaně namířené proti údajnému ohrožení vztahů se Sovětským svazem (tzv. „mírová krize“). Jak si povšiml finský historik Seppo Hentilä, komunistický tisk dokázal původní podporu Enckellovi přes noc obrátit v opak.²³

K formálnímu osamostatnění a „návratu do společenství nezávislých a suverénních států“ každopádně v Paříži došlo, protože prezident při projevu ku oslavě stvrzení smlouvy zdůraznil, že s jejím podpisem finská zahraniční politika nesmí nabrat jiný, protisovětský kurz.²⁴ K ratifikaci oběma stranami nicméně došlo až v září 1947, neboť Moskva k nervozitě většiny poslanců finského parlamentu (či *Eduskunta*) dávala dokončení schvalovacího procesu čas.

Zdá se, že Sovětský svaz se nechtěl ratifikací vzdát páky na finské vnitropolitické scéně v podobě Spojenecké kontrolní komise, zvláště když v květnu Finsko zažívalo další vládní krizi. Proměnu názoru a stažení kontrolního mechanismu dokonalo odmítnutí Marshallova plánu, které bylo akceptováno jako projev finské loajality a Paasikiviho slova o neměnném kurzu zahraniční politiky, jak se zdálo, potvrdilo.²⁵

1.4. Marshallův plán

Finsko stejně jako sovětské satelity nepřijalo americký plán na hospodářskou pomoc válkou postižené Evropě. Případ, kdy českoslovenští vládní představitelé účast na Pařížské konferenci přislíbili a po následné cestě do Moskvy souhlas stáhli, je v českém kontextu diskutován často.²⁶ Pochyby však doprovázely i Finsko, přestože bylo prostřednictvím kontrolní komise v červenci 1947 blíže přímému sovětskému vlivu než ČSR.

²² Tuomo Polvinen, *Between East and West, Finland in International Politics, 1944-1947* (Minneapolis: University of Minnesota, 1986), 246-247.

²³ Hentilä, „Finland and the Peace of Paris“, 161-162.

²⁴ John H. Hodgson, „The Paasikivi Line“, *American Slavic and East European Review* 10, č. 2 (1959), 155, www.jstor.org (staženo 1. 6. 2011).

²⁵ Mikko Majander, „The Limits of Sovereignty: Finland and the Marshall Plan in 1947“ in *Finnish-Soviet Relations 1944-1948: Papers Organized in Helsinki, March 21-25, 1994 by the Dept. of Political History, University of Helsinki, in cooperation with the Institute of Universal History, Russian Academy of Sciences, Moscow*, ed. Jukka Nevakivi (Helsinki: University of Helsinki, 1994), 121.

²⁶ Viz např. Jindřich Dejmek, *Edvard Beneš, Politická biografie českého demokrata. Část druhá Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)* (Praha: Karolinum, 2008), 632-633.

Podle Paasikiviho názoru jeho země akutně potřebovala zahraniční kapitál, aby mohla odvádět reparace a zároveň se státní aparát udržel funkčním. Finský historik Mikko Majander upozorňuje, že prezident se proto k plánu zpočátku stavěl, jako by ten s sebou nesl nikoliv politické, ale pouze hospodářské důsledky – pokud by se Helsinky nepřipojily, ztratily by podle tohoto výkladu jakoukoliv příležitost, jak získat od USA finanční prostředky.²⁷

Přestože v popsaném duchu Paasikivi opakovaně vystupoval před veřejností, z jeho deníků soudím, že si byl politických rizik vědom již od 4. července 1947, když pozvánku do Paříže obdržel od francouzských a britských diplomatů. Všímal si zejména závislosti svého manévrovacího prostoru na reakcích dalších států v sovětské zájmové sféře.

„Pokud pojedje Československo, tak pak můžeme jet i my,“ poznamenal si.²⁸ Zájem o vývoj ve státech v podobné pozici potvrzuje i hlášení československé diplomatické mise v Helsinkách, která byla zřízena téhož roku. Podle vyslance Josefa Pavlovského se hned 5. července ministr zahraničí Carl Enckell tázal na postoj Prahy a vkládal do její případné účasti naději na otupení hran mezi velmocemi.²⁹

Paasikivi načrtl několik rozličných scénářů – kupř. kdyby se naopak nepřipojily tradičně neutrální Švédsko a Švýcarsko, Finové by si mohli dovolit zřeknout se účasti.³⁰ Finské odmítnutí by v takovém případě mohlo být vnímáno jako gesto neutrálního státu, nikoliv již ztraceného sovětského satelitu, a cesta k další americké pomoci formou kreditů by zůstala otevřená.³¹ Čili ideální stav jako by spojoval dva neslučitelné cíle – zachovat si přístup k americkým zdrojům, ale zároveň nezneklidnit Sověty v době, kdy Moskva oddalovala ratifikaci mírové smlouvy – nedat Sovětům záminku k zásahu ve prospěch změny režimu a ani nesignalizovat na Západ politickou závislost na SSSR.

²⁷ Majander, „The Limits of Sovereignty“, 108.

²⁸ Paasikivi, deníkový záznam 4. července 1947, *Paasikiven päiväkirjat*, 892.

²⁹ Politická zpráva z 5. července 1947, Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky (dále AMZV), Politické zprávy zastupitelského úřadu v Helsinkách (dále PZ - Helsinky), 30/dův./47.

³⁰ Paasikivi, deníkový záznam 8. července 1947, *Paasikiven päiväkirjat*, 896.

³¹ Časem se ukázalo, že zůstala a pravdu měl ministr Enckell, který Paasikiviho přesvědčoval, že odmítnutí Marshallova plánu neznamená ekonomických vztahů s Američany. Přes prvotní předsudky americké administrativy vůči finsko-sovětským vztahům, které kulminovaly s podepsáním smlouvy o bezpečnostní spolupráci v létě 1948, se zemi výhodné americké půjčky dostaly navzdory neúčasti na pařížské konferenci. Tomuto tématu, které v práci hlouběji nesleduji, věnuje zvláštní pozornost Jussi M. Hanhimäki ve sbírce T. Michaela Ruddyho *Charting an Independent Course: Finland's Place in the Cold War and in U.S. Foreign Policy* (Claremont: Regina Books, 1998).

Vláda a prezident se tudíž shodli rozhodnutí neuspěchat a vyčkávat na další zprávy, proti čemuž neprotestovali ani komunističtí ministři.³² Dilema bylo rozetnuto ranou z východu. Dne 8. července zástupce předsedy kontrolní komise G. M. Savoněnkov stroze sdělil tehdejšímu premiéru Mauno Pekkaloovi, že Sovětský svaz očekával finskou neúčast. Přitom zdůraznil důvěrný charakter tohoto oznámení, neboli Finové neměli odmítnutí oficiálně odůvodnit sovětským přáním.³³

Pobouřený Paasikivi chtěl okamžitě sovětskou výzvu zveřejnit. Zachvátily jej pochybnosti o vlastní politice vůči SSSR, choval-li se partner ještě nevyzpytatelněji, než si za desítky let jednání s ním Paasikivi navykl.³⁴ Iritovala jej zejména protichůdnost pozitivních Molotovových prohlášení v Paříži před 2. červencem a striktního zákulisního nátlaku pár dní poté.³⁵

Tváří v tvář novým skutečnostem, nevyjímaje čerstvé usnesení československé vlády svůj souhlas k přijetí pozvání do Paříže zrušit, vydala 11. července finská reprezentace oficiální komuniké. Paasikivi „s hlubokou lítostí“ oznámil, že se Finsko nemohlo zúčastnit kvůli jeho stále nestabilizované politické pozici (čímž zřejmě referoval ke stále neratifikovanému míru) i snaze zůstat mimo velmocenské konflikty.³⁶

Odůvodnění, která Finové poskytovali přímo západním diplomatům, vesměs upřímně vypovídala o složitosti jejich pozice. Například delegaci z amerického Kongresu v září 1947 Paasikivi zdůraznil rozpor mezi pojetím Finska a Sovětského svazu, který Marshallovu plánu vetkával politický význam. Tomu se nešlo vzepřít. Eckell objasnil: „Musíte pochopit, pánové, že my žijeme v naprosté závislosti na našem východní sousedovi. Dostat se do středu takového konfliktu by mohlo znamenat omezení naší suverenity.“³⁷

Jak dnes soudí Majander a jak tehdy tušili finští politici, neúčast na Marshallově plánu s sebou nesla v první řadě symbolický význam. Ten se projevil již při skutečnosti, že SSSR Finsku přijetí jednoduše zakázal – nakládal tak s ním jako s jakýmkoliv jiným

³² Majander, „The Limits of Sovereignty“, 109.

³³ Mikhail Narinsky, „The Soviet Union, Finland and the Marshall Plan“, in *Finnish-Soviet Relations 1944-1948: Papers Organized in Helsinki, March 21-25, 1994 by the Dept. of Political History, University of Helsinki, in cooperation with the Institute of Universal History, Russian Academy of Sciences, Moscow*, ed. Jukka Nevakivi (Helsinki: University of Helsinki, 1994), 93.

³⁴ Tyto zkušenosti a Paasikiviho postoje rozvíjím v následující kapitole.

³⁵ Paasikivi, deníkový záznam 8. července 1947, *Paasikiven päiväkirjat*, 468.

³⁶ Narinsky, „The Soviet Union, Finland“, 96.

³⁷ Cit. podle Vít Smetana, „Pod křídla Sovětů. Mohlo se Československo vyhnout ‚sklouznutí‘ za železnou oponu?“ *Soudobé dějiny* 15, č. 2 (2008), 295, www.usd.cas.cz (staženo 22. 3. 2012), 295.

satelitem.³⁸ Finsko utřžilo ránu mezinárodní prestiži a v očích komentátorů se pomyslně posunulo pod rudé krovy.

1.5. Podmínky hovořící proti komunistickému převzetí moci

Jednotlivé události, jako bylo odmítnutí Marshallova plánu, kopírovaly východoevropský trend a zdánlivě předesílaly nevyhnutelnost dalšího finského osudu coby člena socialistického tábora. Ke skutečnosti, že se situace vyvinula odlišně než v Československu, napomohly i méně zřetelné vnitropolitické a subjektivní faktory. O nich obzvláště bohatě pojednává Heikki Larmola,³⁹ proto jen stručně shrnuji ty nejvlivnější, neboť jejich přítomnost spolurozhodovala o reálných možnostech Paasikiviho politiky.

Zástupci současné finské historiografie v čele s Jukkou Nevakivim se většinou shodují, že Sovětům vyhovoval *status quo*, protože Finové byli jako jediní poražení úspěšní ve splátkách válečných reparací – chaos vyvolaný sovětskými intervencemi by přísun peněz téměř určitě ohrozil.⁴⁰

Výsledky zmiňovaných poválečných soudů navrch signalizovaly, že přední finští politici byli citliví vůči požadavkům Sovětského svazu, aniž by s ním museli být ideologicky spřízněni. Ale jak si povšiml Larmola, aféra s úkryty zbraní měla i další význam – skutečnost, že existoval plán na ozbrojený odpor, varovala Sověty před riziky přílišného nátlaku.⁴¹ Hořké vzpomínky na houževnatost finské obrany při zimní válce pravděpodobně doprovázely Stalina a zvláště Ždanova, který Finům rozhodně neupíral odvahu a vojenskou zdatnost.⁴²

Pomyslnou protiváhou tohoto aspektu, který by měl bránit sovětské expanzi, stejně jako argumentu omezenějších strategických zájmů Sovětského svazu v severní oproti střední Evropě, může být Stalinův trend obnovovat rozsah carské říše (projevený anexí Baltských republik r. 1940). Pro to hovoří skutečnost, že Finsko pod ruské

³⁸ Majander, „The Limits of Sovereignty“, 120.

³⁹ Pro zřetelné porovnání v češtině viz Heikki Larmola, „Československo a Finsko v poválečné sovětské sféře vlivu“, *Soudobé dějiny* 1, č. 4-5 (1993-1994), 484-492.

⁴⁰ Mikko Majander, „Post-Cold War Historiography in Finland“, in *The Cold War – and the Nordic Countries. Historiography at a Crossroads*, ed. Thorsten B. Olesen (Odense: University Press of Southern Denmark, 2004), 48-49.

48.

⁴¹ Larmola, „The Czechoslovak Path“, 362.

⁴² Jukka Nevakivi, „The Control Commission in Helsinki – A Finnish View“, in *Finnish-Soviet Relations 1944-1948: Papers Organized in Helsinki, March 21-25, 1994 by the Dept. of Political History, University of Helsinki, in cooperation with the Institute of Universal History, Russian Academy of Sciences, Moscow*, ed. Jukka Nevakivi (Helsinki: University of Helsinki, 1994), 75.

impérium spadalo od r. 1809, a o to větším úspěchem bylo, že se „nenavrátilo“ pod sovětské impérium.

To, že Sověti byly chápány jako finští úhlavní nepřátelé (zatímco Rudá armáda většinu ČSR osvobodila), mělo nezpochybnitelný vliv na vztah obyvatelstva k SSSR. O to více Paasikivi o správnosti své politiky musel přesvědčovat Finy, aby předcházel protisovětským bouřím, které by mohly Moskvu vyprovokovat k zásahu.⁴³ V tomto směru působil i na zpravodajství liberálního deníku *Helsingin Sanomat*, aby o Sovětech referoval ve světlejších barvách.

V případě Finska byl Sovětský svaz jediným hegemonem a středobodem zahraniční politiky (coby bývalý sok a nutný partner v jednom) – v ČSR se o tuto roli dělil s Německem, resp. obavami z něj, které zaplňovaly politické obzory. Krom toho si Larmola všímá, že Finové měli z celé Evropy největší znalost sovětského komunismu a zkušenosti s ním – což podobně platilo i o SKP, jež při stalinistických čistkách 30. let utrpěla nejvyšší ztráty na životech ze všech evropských komunistických stran hned po té polské.⁴⁴

SKP je kapitolou sama pro sebe. Nejenže byla značně zdiskreditována sovětským pokusem stvořit loutkovou vládu Otto Kuusinenem při zimní válce,⁴⁵ ale byla názorově nesourodá.⁴⁶ Nesnáze doprovázely i komunikaci mezi ní a Moskvou, resp. Ždanovem, který SKP nešetřil a do podepsání míru kritizoval její „defenzivní taktiku“ a zároveň „obskurní plány“.⁴⁷ O složitostech doprovázejících vzájemnou důvěru vypovídá i to, že SKP nebyla v roce 1947 připuštěna do Kominformy, sdružující a koordinující významnější evropské komunistické strany.⁴⁸ Kterak dokládám ve třetí kapitole, rozdíl

⁴³ Např. projev při příležitosti finského Dne nezávislosti (*Itsenäisyyspäivä*) 6. prosince 1946; Juho K. Paasikivi, *Paasikiven linja 1-2*, (Porvoo: WSOY, 1962), 97; opakovaly se motivy, jako příčinná spojitost mezi finskou nezávislostí v nastolení sovětské vlády anebo nezbytnost zamezit dalším válkám se SSSR.

⁴⁴ Larmola, *The „Czechoslovak Path“*, 346.

⁴⁵ Jaakko Mäkelä, „The Radical Left and the Communist Party in Finnish Politics“, in *Political Parties in Finland: Essays in History and Politics*, eds. Juhani Mylly a R. Michael Berry (Turku, Finland: Department of Political History, University of Turku, 1984), 173.

⁴⁶ V SKP lze v průběhu let těsně po válce vysledovat zhruba tři proudy – starý revolucionář Otto Kuusinen se do Finska po válce ze Sovětského svazu nevrátil a zastával spíše roli autority z povzdálí. Jeho dcera Hertta Kuusinen byla podobně jako např. generální tajemník Ville Pessi politickou vycvičenou v Sovětském svazu k ilegální činnosti, protože byla vnímána jako hlasatelka radikálních myšlenek. K pouze parlamentnímu řešení problémů byli nejnáchylnější domácí komunisté, z nichž největšího významu dosáhl (částečně právě díky sňatku) manžel Hertty Kuusinen, ministr vnitra Yrjö Leino.

⁴⁷ Kimmo Rentola, „The Soviet Leadership and Finnish Communism, 1944-1948“, in *Finnish-Soviet Relations 1944-1948: Papers Organized in Helsinki, March 21-25, 1994 by the Dept. of Political History, University of Helsinki, in cooperation with the Institute of Universal History, Russian Academy of Sciences, Moscow*, ed. Jukka Nevakivi (Helsinki: University of Helsinki, 1994), 238.

⁴⁸ Viz Grant Adibekov, „Why Was the Communist Party of Finland Not Admitted Into the Cominform“, in *Finnish-Soviet Relations 1944-1948: Papers Organized in Helsinki, March 21-25, 1994 by the Dept. of*

mezi prioritami finských komunistů a Sovětského svazu se projevil zvláště v době obav z puče r. 1948. SKP ani neměla příležitost hrát na notu protifašistického odboje jako Komunistická strana Československa (KSČ) – nadto opozice vůči válečné politice vznikala na půdě parlamentu a měla jádro mezi nekomunistickými stranami.

A. A. Ždanov komunistům mezi mnoha svými kritickými slovy zpětně vytkl, že „největším z jejich neúspěchů byla skutečnost, že neuspěli v rozbití Sociálně demokratické strany.“⁴⁹ Komunisté neuspěli ani v pokusech podmanit si odbory. Finské odborové ústředí (SAK) setrvalo převážně pod sociálnědemokratickým vlivem – SDP přitom byla nejzarputilejším protikomunistickým agitátorem. Sociálním demokratům se navíc dostávalo podpory od Paasikiviho, který v nich shledával hlavní sílu schopnou čelit komunistickým ambicím. Pozice SDP v porovnání obzvláště vyniká – např. český historik Karel Durman upozorňuje, že zatímco v „odsouzených zemích“ bylo klíčem k uchopení moci „sjednocení dělnických stran“, finští sociální demokraté akční spolupráci s komunisty jasně zavrhlí již r. 1944.⁵⁰

Radikálně levicoví členové se sice od SDP odštěpili a přešli v Demokratický svaz finského lidu (SKDL),⁵¹ ten však nezastával o mnoho větší úlohu než funkci jednotné volební platformy. SKDL lze vnímat coby užší variantu lidových front - sdružoval komunistickou stranu i menší krajně levicové organizace - ovšem co do podílu moci se obdobou Národní fronty nikdy nestal. Toho si s nelibostí povšimla i přední komunistická politička Hertta Kuusinen, když v proslulé řeči z března 1948 srovnávala možnosti parlamentního převzetí moci s Československem.

Co se rovněž týče rovného politického boje, historik Rentola vyzdvihuje časné konání finských parlamentních voleb v březnu 1945 v souladu s požadavky Jaltské konference. Chaos čerstvě poválečných let sice vedl k nebývalým volebním ziskům pro SKDL, ale spojenci stále spolupracovali ve válce, a tak by Sovětům chyběla záminka do voleb zasahovat.⁵²

Political History, University of Helsinki, in cooperation with the Institute of Universal History, Russian Academy of Sciences, Moscow, ed. Jukka Nevakivi (Helsinki: University of Helsinki, 1994), 199-213.

⁴⁹ Podle citováno podle Nevakivi, „The Control Commission“, 75.

⁵⁰ Karel Durman, *Popely ještě žhavé: Velká politika 1938-1991, Díl I: Světová válka a nukleární mír 1938-1964* (Praha: Karolinum, 2004), 238.

⁵¹ Finsky zní *Suomen Kansan Demokraattinen Liitto*, což by se blížilo spíše názvu Finská lidově demokratická liga, jež převážně používal i československý vyslanec v Helsinkách ve 40. letech Josef Pavlovský. V souladu s novější českou literaturou, která se o SKDL zmiňuje, se však držím překladu Demokratický svaz finského lidu (který ostatně koresponduje pro změnu se švédskou verzí, totiž *Demokratiska Förbundet för Finlands Folk*).

⁵² Rentola, „The Soviet Leadership“, 219.

Když se v něm schylovalo k dějinnému střetu, Československo leželo v sovětsko-komunistickém obklíčení s drobnou výjimkou v podobě amerického okupačního pásma Německa.⁵³ Na rozdíl od ČSR ale Finsku nechyběl silný demokratický soused, který (vzhledem k Paasikiviho opatrnost někdy až příliš) hlasitě podporoval jeho snahy o nezávislost. Švédsko mělo eminentní zájem na tom, aby se Finsko nestalo sovětským satelitem – v opačném případě by se železná opona posunula na hranici se Švédskem a tomu by pravděpodobně nezbyvalo než opustit svou neutralitu začleněním se do západních vojenských struktur.⁵⁴ Sovětský svaz toto měl na zřeteli a uvědomoval si, že současný zisk Finska a přimknutí Švédska k Západu by po něj byla větší ztráta, než kdyby oba státy zůstaly neutrální.⁵⁵

Jak jsem již uvedl, to že Finsko nezažilo okupaci, mělo blahodárný vliv na udržení jeho původních elit a nezávislých úřadů. Vždyť Helsinky byly vedle Moskvy a Londýna jediným hlavním městem bojujícího evropského státu, které nebylo obsazeno.⁵⁶ Tomu opět napomohl objektivní faktor - jejich periferní umístění.

Kromě zachování institucí a stran jako celku však nezanedbatelnou roli hrály postoje jednotlivých představitelů finské elity. Jinými slovy, jak vystihl Larmola, ministr vnitra Leino nebyl ministr vnitra Nosek,⁵⁷ sociální demokrat Fagerholm nebyl sociální demokrat Fierlinger a ani prezident Paasikivi nebyl prezident Beneš.

2. Paasikivi a zahraniční politika Finska

Během vlády J. K. Paasikiviho coby ministerského předsedy v letech 1944-1946 bylo opakovaně zdůrazňováno, že klíčem k úspěchu finské zahraniční politiky - přičemž za úspěch premiér považoval samotné přežití - je vstřícné a zároveň věcné jednání s Moskvou.⁵⁸ Jako jednu z priorit bezprostředně poté, co bylo mezi SSSR a Finskem uzavřeno příměří, tedy vnímal nutnost radikálně obrátit vztah finské společnosti k

⁵³ Srov. např. Dejmek, *Edvard Beneš*, 654.

⁵⁴ Charles Silva, „If Finland Weren't Finland, Would Sweden Be Finland? The Finland Argument as a Rationale for Swedish Neutrality in the Early Cold War“, in *Charting and Independent Course, Finland's Place in the Cold War and in U.S. Foreign Policy*, ed. Michael T. Ruddy (Claremont: Regina Books, 1998), 129-169.

⁵⁵ Larmola, *The „Czechoslovak Path“*, 239.

⁵⁶ Larmola, „Československo a Finsko“, 484.

⁵⁷ *Ibid.*, 490.

⁵⁸ Kullervo Killinen, *Paasikiven linjan vakiinnuttaminen 1948-56*, in *J. K. Paasikivi Suomen Poliitikassa*, ed. Ilkka Hakalehto (Helsinki: Otava, 1970), 99.

Sovětskému svazu, resp. vyslat na východ jasný signál, že válečný stav je u konce a finskou společnost vedou lidé ochotní k ústupkům.

Tato část sleduje kořeny Paasikiviho postoje vůči Sovětskému svazu, zdali byl ve svých názorech stálý, a které konkrétní kroky pro uhájení finské demokracie podnikl. Ty se nejvýrazněji projeví v následující kapitole, jež sleduje jednání v nejistém roce 1948.

2.1. Pilíře Paasikiviho zahraniční politiky

Opatrná zahraniční politika, pro kterou se později ujalo označení Paasikiviho linie, zjednodušeně staví na předpokladu, že Sovětský svaz měl ve Finsku zájmy především bezpečnostní. Pro jejich zajištění přitom nebylo nezbytné, aby se Helsinky vnitropoliticky podřídily SSSR a staly se jeho satelitem.⁵⁹

V rámci sovětské politiky vůči Finsku Paasikivi spatřoval pouze dvě alternativy – buď úplné pohlčení, jež náhle přijde ve chvíli, která Moskvě vyhovuje nejvíce, a je tudíž náramně nevhodná pro oběť, nebo možnost že se Sovětský svaz smíří jen se získáním teritorií, která jsou pro něj strategicky důležitá.⁶⁰ Vzhledem k tomu, že premiér a pozdější prezident chtěl v první řadě uchránit finskou nezávislost, byl ochoten usilovat o druhou variantu.⁶¹

K víře v tuto možnost jej dovedlo osobní zkušeností nabyté přesvědčení, že vůdci Sovětského svazu včetně Stalina se v nazírání na okolní svět od dob cara příliš neposunuli. Vnímali je spíše jako sobecké vládcy světové mocnosti nežli horlivé ideology, kteří by chtěli za každou cenu vyvážet revoluci.⁶² Proto by je mělo uspokojit pouhé zajištění strategických zájmů, které SSSR na Finsku mělo a které se v letech bezprostředně po druhé světové válce točily zejména kolem obav z další agrese Německa.

Paasikivi vycházel z přesvědčení (v kterémžto bodě se lišil od Mannerheima), že budou-li bezpečnostní požadavky velmoci uspokojivě zajištěny, je nepředstavitelné, že by riskovala vojenskou expanzí.⁶³ To současně nijak neodporovalo jeho předpokladu, že Sovětský svaz bude usilovat o rozšíření své moci na úkor Finska sice ne válečnými, ale

⁵⁹ Alan A. Kuusisto, "The Paasikivi Line in Finland's Foreign Policy", *The Western Political Quarterly* 12, č. 1 (1959), 37.

⁶⁰ Ibid., 41.

⁶¹ Hodgson, "The Paasikivi Line", 151.

⁶² Jussi M. Hanhimäki, *Containing Coexistence: America, Russia, and the "Finnish Solution"* (Kent: Kent State University Press, 1997), 11.

⁶³ Penttilä, *Finland's Search*, 11.

všemi hospodářskými a politickými prostředky. Idea, že k vojenskému střetu bez významného strategického důvodu nedojde, pravděpodobně Paasikiviho podpořila v rozhodnutí, aby se v roce 1948 uchýlil k aktivnímu odporu vůči domácím komunistům.

Paasikivi se několikrát v rozhovorech svěřil, že, nehledě na politická hesla, v oblasti mezinárodních vztahů zákonnost a spravedlnost nehrají prim a bývají pohnutkou až v několikátém sledu. Agresivní velmoci se na ně odkazují pouze ve chvíli, která vyhovuje jejich mocenským prioritám.

2.2. Politika starého věku

Oproti mladšímu Urho Kekkonenovi, svému nástupci v prezidentské funkci a pokračovateli smířlivé politiky vůči Sovětskému svazu, patřil Paasikivi (nar. 1870) ke generaci, která nabývala své politické zkušenosti ještě za carské nadvlády. V té době sice podporoval větší autonomii Finského velkoknížectví, ale přitom příslušel k umírněné politické skupině, konzervativním Starofinům. Jejich představitelé jako Ernst Gustav Palmén či Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen zdůrazňovali, že Finům byl dopřán národní rozvoj díky carově vůli, tudíž by bylo kontraproduktivní se stavět do zbytečného konfliktu s Petrohradem.⁶⁴

Paasikivi v průběhu své kariéry zůstal starofinskému vzoru věrný, a to i po nastolení sovětského režimu. V žádném případě však nesympatizoval s ideologií a vedením Sovětského svazu a také on ve dvacátých letech věřil, že se bolševický systém zhroutí sám od sebe.⁶⁵ Navzdory svému kriticizmu na adresu SSSR se opakovaně vyjadřoval, že pro udržení čerstvě nabyté finské nezávislosti je nezbytné, aby země našla se Sovětským svazem *modus vivendi*.⁶⁶ Ať už by byli bolševici nahrazeni jakoukoliv vládou, na potenciálu Ruska stát se světovou mocností by to příliš nezměnilo a Finové by ji stále museli převelice brát v potaz.⁶⁷

Tento postoj pramení z Paasikiviho hlubšího přesvědčení o nemilosrdných pravidlech mezinárodní politiky, jež je do značné míry podobné realistické teorii mezinárodních vztahů. Zatímco velké země se podle něj mohou dopouštět chyb či dokonce prohrávat války, aniž by tím ohrozily svou existenci, pro malé státy je takovýto

⁶⁴ Hännimäki, *Containing Coexistence*, 38.

⁶⁵ Hodgson, „The Paasikivi line“, 149.

⁶⁶ Marvin, Rintala, *Four Finns. Political Profiles*. (Berkeley: University of California Press, 1969), 101.

⁶⁷ Alan A. Kuusisto, „The Paasikivi Line in Finland's Foreign Policy“, *The Western Political Quarterly* 12, č. 1 (1959), 38.

komfort zapovězen. Imperativem je přitom vlastní národní samostatnost, kterou může jediná neopatrnost v zahraniční politice země, jakou je Finsko, provždy rozmetat.

Po příchodu bolševiků k moci Paasikivi podporoval vyhlášení nezávislosti a je pravdou, že s ustanovením Společnosti národů uvažoval, zdali mladá mezinárodní organizace nedokáže práva nepočetných národů vzešlých z válkou rozbitých říší uhájít. Pesimismus však v polovině 20. let převážil a budoucí prezident se ve svých projevech přiklonil k názoru, že každý hráč se musí na mezinárodním poli dokázat se hájit sám.⁶⁸

Politická nezávislost Finska za takových okolností závisela na dvou faktorech: dobře vyzbrojené a vycvičené armádě a odhodlání obyvatel bránit svou svobodu a samostatnost (tzv. *puolustusajettus*). Ochota čelit hrozbě bylo to hlavní, co mohlo přinutit Rusko, aby finskou státnost respektovalo. Kdyby již ale k útoku mělo dojít, silné vojsko by posloužilo také jako prostředek, který by působil navenek – tentokrát na přátelské mocnosti, kterým by měla finská bojeschopnost usnadnit rozhodování, jestli přijdou napadeným na pomoc. Paasikivi poznamenal, že se vůle k obraně nijak nevyklučuje s politikou zachovávání míru, naopak ji může podpořit tím, že se expanzivní státy mohou před výpadem proti ozbrojené kořisti zastavit.⁶⁹ Bylo by tedy mylné tvrdit, že by Paasikivi byl zarytý pacifista či kategoricky odmítal zbrojení, kvůli čemuž by se uchýloval k ústupkům vůči SSSR. Naopak v roce 1936 kritizoval předáky sociální demokracie, že programově odmítali vynakládat dostatečné prostředky na armádu.⁷⁰

Válka byla hrozbou, která mohla mít na malý stát ničivý dopad. Tento názor zajímavě dokládá i Paasikiviho pohled na zimní válku. Zatímco podle stanoviska tehdy převládajícího na Západě si Finové získali houževnatým bojem nejen národní jednotu, ale i sovětský respekt a zejména díky tomu se vyhnuli osudu anektovaného Pobaltí, Paasikivi setrval v přesvědčení, že šlo o nebezpečný risk. Finsko by ztratilo méně, kdyby dalším požadavkům, jejichž naplnění by vedlo k rozšíření vlivu SSSR u Baltského moře, ustoupilo.⁷¹

2.3. Význam prezidentské funkce

Paasikivi byl zastáncem silné a jednotné vlády, která by dokázala přežít země na mezinárodní scéně prosazovat. Nedlouho po vyhlášení nezávislosti, v červnu 1918,

⁶⁸ John H. Hodgson, "The Paasikivi Line", *American Slavic and East European Review* 10, č. 2 (1959), 149.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ J. K. Paasikivi, *Paasikiiven linja* 1-2, 88.

⁷¹ Alan A. Kuusisto, "The Paasikivi Line", 40.

kvůli tomu v *Eduskuntē* pronesl řeč na podporu vzniku království, které by pevnou vládu predestinovalo. Finskou korunu si měl nasadit někdo z německého vládnoucího rodu, čímž by se zvýšily naděje, že se za finskou nezávislost zaručí nějaká velmoc, v tomto případě Německé císařství, a bude ji hájit před případným ruským revizionismem.

Na takovémto kroku, který se nese v duchu zde nastíněných Paasikiviho priorit a jenž může zároveň sloužit jako jeden z argumentů, že budoucí prezident ve své politické kariéře rozhodně nebyl veden rusofilstvím, se však rýsuje i jeho všeobecný názor, jakým způsobem by měla být zahraniční politika vedena. Historik Hännimäki jej lehce kriticky označuje za projev elitářské *realpolitik* – podle její definice by zahraniční politika na nejvyšší úrovni neměla být závislá na demokratických procesech. Paasikivi se prý obával „tyranie většiny“, a proto měl za povinnost státníků, aby se v zahraničněpolitických záležitostech nenechali unášet přechodnými emocemi veřejnosti a naopak své obyvatele vedli bez výkyvů, byť je přitom také informovali a své politické jednání nezakrývali.⁷²

Ač upřednostňování konstituční monarchie namísto republiky později označoval za svou chybu, Paasikivi nepřestával zdůrazňovat roli prezidentské funkce (jíž podle ústavy z roku 1919 ve Finské republice náležely značné pravomoci). Hlava státu by se měla držet mimo stranické pŕtky, které odvádějí pozornost od skutečných mezinárodních problémů, a to on v prvé řadě nesl zodpovědnost za státní suverenitu před dějinami a lidem. Prezident „je strážcem finské nezávislosti.“⁷³

Nutno zmínit, že Finsko za všech okolností zůstalo parlamentní demokracií a že příležitost, aby prezidentská funkce nabyla skutečně klíčového významu, poskytly až výjimečné podmínky po válce se SSSR. Při nich Sověti považovali za srozumitelnější komunikovat s hlavou státu, jenž se v důsledku stal garantem finské zahraniční politiky.

2.4. Diplomat

Jakmile po pokračovací válce Paasikivi usedl na křeslo premiéra, neocítl se v situaci, kdy by musel s vrcholnými sovětskými představiteli vyjednávat, poprvé. Roku 1920 stál v čele delegace v Tartu, která měla dohodnout podmínky míru se Sovětským Ruskem. V souladu s výše popsáním přesvědčením zastával méně agresivní postoj než ostatní členové finské delegace. Paasikivi se ukázal být schopným vyjednávačem, když

⁷² Jussi M. Hanhimäki, *Containing Coexistence*, 4.

⁷³ Cit. podle John H. Hodgson, „The Paasikivi Line”, 147.

došel k dohodě o hranicích - ustoupil od požadavku na připojení východní Karélie výměnou za přístav Petsamo. Jihovýchodní hranice Finska byla stanovena ve vzdálenosti dvaatřiceti kilometrů od Petrohradu.

Výsledek byl z diplomatického hlediska pro Finy úspěchem, nicméně na domácí půdě s ním zavládla nespokojenost živená přesvědčením nacionalistů o zákonité příslušnosti východní Karélie k Finsku. Zpětně však své závěry kritizoval i sám Paasikivi, byť z opačného gardu – kdyby byl netrval na hranici blízké Petrohradu, Sověti by podle něj nebyli tak motivováni proti Finsku vojensky vystoupit.⁷⁴

Ve čtyřicátých letech, čili po zkušenostech se zimní válkou, to v jednom ze svých projevů potvrdil slovy: „Kdybychom byli prozíravými státníky, pochopili bychom, že čím dále od Leningradu bychom hranici ustanovili, tím větší by byly šance Finska na zachování jeho nezávislosti.“⁷⁵

Paasikiviho pověst vyjednavče s Rusy a Sověty na povrch vystoupila i v roce 1939, kdy coby velvyslanec v Moskvě zastával politiku ústupků vůči Sovětskému svazu. Byť při jednání nebyl ochoten překročit určitou hranici, svými stanovisky se lišil např. od bývalého prezidenta Kaarlo Juho Ståhlberga, se kterým si jinak zpravidla příkyvovali. Paasikivi byl ochoten k výraznějším teritoriálním ztrátám oproti uspořádání po míru z Tartu, zatímco Ståhlberg a s ním většina populace je odmítala.⁷⁶ Když navzdory jeho radám vypukla zimní válka, přijal pozici ministra bez portfeje.

V předvečer Hitlerova útoku proti Stalinovi Paasikivi 13. června 1941 upozorňoval finského prezidenta Rytiho, že ve vztahu k SSSR vždy byla nezbytná nejvyšší opatrnost. Snažil se vyvrátit mýtus o „kolosu na hliněných nohou“ a připomínal neblahý konec Napoleonovy armády na Rusi. Ačkoliv připustil, že SSSR představuje permanentní hrozbu a že německá nadvláda Evropě by byla pro Finsko bezpečnější než ta sovětská, jediným východiskem vztahu k Sovětskému svazu byl podle něj mír.⁷⁷

Šanci prosazovat svou realistickou politiku ale kvůli pokračovací válce, o jejímž zahájení rozhodlo ukvapené sovětské bombardování Helsinek 26. června, nezískal, dokud nebylo Finsko poraženo a prezident Mannerheim nepověřil Paasikiviho sestavením nové vlády.

⁷⁴ Alan A. Kuusisto, „The Paasikivi Line in Finland's Foreign Policy”, 41.

⁷⁵ J. K. Paasikivi, *Paasikiven linja 1-2* (Porvoo, WSOy, 1956), 46.

⁷⁶ George Maude, *Aspects*, 210.

⁷⁷ Durman, *Popely ještě žhavé*, 62.

2.5. Paasikivi ve svých (hrozných) letech

Jmenování Paasikiviho vlády 17. listopadu 1944 uštědřilo rozhodující ránu politice válečných let a jejím reprezentantům, což bylo samo o sobě vstřícným signálem vůči SSSR. Více než polovinu ministerských křesel obsadily nové tváře a do vlády se dostali přední představitelé protiválečné opozice – sociální demokrat Eero A. Wuori či agrárník Urho Kekkonen, kteří se ostatně o výběr právě Paasikiviho coby premiéra zasadili.⁷⁸

Poválečná léta s sebou přinesla výzvu, která měla vyzkoušet platnost Paasikiviho zahraničněpolitických teorií. Za prioritu v nejisté době působení Ždanovovy komise Paasikivi považoval zabezpečit vztah Finska k Sovětskému svazu, což mimo jiné znamenalo plnit i kontroverzní podmínky příměří, jako bylo zmíněné uvěznění představitelů válčícího Finska, a dát najevo přátelské úmysly. Pro dodržování podmínek příměří byl ochoten pokračovat ve využívání cenzury z válečného období, zakázat národní organizace včetně Občanské gardy, která sehrála významnou roli v obraně země při zimní válce, nebo vyloučit z politické aktivity Sovětům nepohodlné osoby (vč. Paasikiviho přítele Tannera). Na druhou stranu je podle závěrů Alana A. Kuusista pravděpodobné, že Paasikivi tím, že „špinavou práci“ vykonal sám, zabránil, aby se úkolu chopil někdo z prostředí radikální levice, k jehož motivům by se mohla zařadit pomsta na politických oponentech.⁷⁹

Běžný Paasikiviho postoj k Sovětům a komunistů v „letech nebezpečí“ dokresluje použitím pár příkladů deníkových zápisů. Po jmenování premiérem si poznamenal: „Přibrání komunistů do vlády je přirozené. Nová vláda usiluje o zlepšení vztahů se Sovětským svazem, čemuž to napomůže.“⁸⁰ V jednom ze svých deníkových zápisů z r. 1947 si připomněl: „Můžeme Světům uznat jen bezpečnostní zájmy na Finsku. Všechno ostatní je naše a Sověti do toho nesmějí zasahovat.“⁸¹

Zároveň nerozuměl domácím komunistům, kteří by podle něj měli být solidární s ostatními občany, ale oni místo toho svými provokacemi připravovali půdu k sovětské intervenci.⁸² Poslední zbytky důvěry vůči (tehdy stále vládním) komunistům Paasikivi ztratil v létě 1946, kdy jejich ofenzíva ku příležitosti uzavření míru jen destabilizovala

⁷⁸ Jussila, Hentilä, Nevakivi, *From Grand Duchy*, 232.

⁷⁹ Alan A. Kuusisto, “The Paasikivi Line in Finland’s Foreign Policy”, *The Western Political Quarterly* 12, č. 1 (1959), 43.

⁸⁰ Paasikivi, deníkový záznam 18. listopadu 1944, *Paasikiven päiväkirjat*, 88.

⁸¹ Paasikivi, deníkový záznam 4. března 1947, *Paasikiven päiväkirjat*, 808.

⁸² Paasikivi, deníkový záznam 4. března 1947 *Paasikiven päiväkirjat*, 812.

zemi, aniž by vedla dosažení nějakých konkrétních cílů. Paasikivi si byl jistý, že SKP nikdy neakceptuje pravidla demokratického systému.⁸³

Přesto tyto názory nenechal vstoupit do rétoriky. Uvědomoval si neoblíbenost Sovětského svazu mezi finskou veřejností snažil se ji naopak mírnit. Jedním z nepřímých signálů vyslaných na východ byl Paasikiviho vstup do Finsko-sovětské společnosti (SNS), která byla silně propojena s komunistickou stranou. Bylo nicméně povoleno do ní přijmout i příslušníky buržoazie, kteří měli zájem na zlepšení vztahů se sovětským sousedem.⁸⁴ Konzervativní prezident byl levicovou organizací ve výsledku zvolen čestným předsedou.

Když premiér Paasikivi na jaře 1945 získal informace o aféře z s úkryty zbraní, motivy důstojníků ocenil – když mu jeden člen generálního štábu sdělil, že jej po zásahu kontrolní komise asi čeká vězení, Paasikivi souhlasil, leč poznamenal, že to se za daných podmínek rovná nejvyššímu státnímu vyznamenání.⁸⁵ Stejným dechem událost odsoudil jako příliš politicky riskantní a ohrožující finsko-sovětské vztahy.

Asistencí k Paasikiviho snaze zmírnit napětí mezi finskou společností a Sovětským svazem se staly i parlamentní volby v březnu 1945. Ostatně osobně se o výsledky zasadil, když před volbami požádal občany, aby otevřeli dveře *Eduskunta* „novým tvářím“.⁸⁶

Historického úspěchu dosáhl Demokratický svaz finského lidu (SKDL) – se ziskem 400 000 hlasů (necelých 25 %), se stal druhým a získal jen o jeden mandát méně než vítězná sociální demokracie. Přesněji šlo o 49 křesel ve dvousetčlenném finském parlamentu, čili pro většinu potřeboval najít shodu s dalšími dvěma velkými stranami – tradičně protikomunisticky naladěnou SDP a se Svazem agrárníků.

Když dospěli sociální demokraté a agrárníci k dohodě o spolupráci s SKDL, pro kterou se ujalo označení „velká trojka“, složení Paasikiviho vlády bylo upravena podle nových poměrů ve prospěch levice. Obavy vzbuzovalo přesunutí komunisty Yrjö Leinoa z pozice náměstka ministra sociálních věcí do čela ministerstva vnitra – silový rezort pod kontrolou komunistů mohl mít klíčový vliv pro politický převrat, jak se později ukázalo v Československu.⁸⁷

⁸³ Hentilä, „Finland and the Peace“, 162.

⁸⁴ Jussila, Hentilä, Nevakivi, *From Grand Duchy*, 233.

⁸⁵ Penttilä, „Finland's Search“, 21.

⁸⁶ Jiří Vykoukal, Bohuslav Litera a Miroslav Tejchman, *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989* (Praha: Libri, 2000), 230.

⁸⁷ O obsazení ministerstva vnitra Leinoem se zasloužil Andrej A. Ždanov, což však byl jediný skutečně rázný a výrazný zásah kontrolní komise na podporu finských komunistů.

Když oficiálně ze zdravotních důvodů maršál Mannerheim odstoupil z prezidentské funkce, parlament 9. března 1946 novým prezidentem zvolil Paasikiviho.⁸⁸ Na jeho původní místo ministerského předsedy nastoupil Mauno Pekkala, představitel levicové SKDL. Zůstává otázkou, nakolik se tímto krokem vláda, která byla postavena na zmiňované dohodě „rudo-zelené koalice“, fakticky posunula více doleva, a zdali nešlo spíše o další ze signálů pro uklidnění Moskvy. Paasikivi si nadále udržoval pevnou kontrolu a naopak rozšířil okruh své politické aktivity i na domácí dění. Do té doby přenechával vnitropolitickou situaci včetně zajištění fungující ekonomiky a od ní odvislých včasných plateb reparací důvěryhodným ministrům, ovšem kroky premiéra Pekkaly kvůli jeho nejisté politické orientaci důkladně sledoval.⁸⁹

Když byla z Helsinek odvolána Ždanovova Spojenecká kontrolní komise, šířily se mezi nekomunistickými politiky úleva a přesvědčení, že zda země zůstane demokracií, leží v jejich rukou a nesou za to zodpovědnost.⁹⁰ Zatímco se v letech 1945 a 1946 radikální levice cítila díky poválečné společenské náladě a blízkému Sovětskému svazu na koni, její oponenti zažívali povzbuzení od roku 1947. Jak se zvýšený nátlakový potenciál demokratických sil, zejména prostřednictvím tisku, projevil v době krizového období vyjednávání o smlouvě o přátelství a pomoci na jaře 1948, lze vyčíst z práce níže.

Z předcházejících řádků by mohlo vyplynout, že jeho přesvědčení o potřebě ústupků těžko prospělo finským zájmům v okamžiku, kdy Sovětský svaz urgoval jednání o smlouvě na totožném principu, na němž byly sepsány dohody již existující mezi SSSR a sovětizovanými evropskými státy, které přispěly k jejich podmanění. Navzdory tomu Paasikiviho zkušené manévrování a fakt, že měl dlouhodobě a jasně definované cíle své politiky (v první řadě zachovat národní svébytnost) společně s dalšími příčinami vedly k jedinečnému případu státu v sovětské sféře vlivu, který si udržel vnitropolitickou nezávislost, a jenž je těžko srovnatelný s jakoukoliv jinou evropskou zemí v období studené války.

Mikko Majander namítá, že historiografie počátku studené války často vkládá Paasikivimu až nadlidské rysy, a (konkrétně ve věci Marshallova plánu) bývá zastíněna role věcně umírněného Eckella.⁹¹ Doplnil bych, že ministr zahraničí nebyl zdaleka

⁸⁸ Lauri Hyvämäki, *Vaaran Vuodet 1944-1948* (Helsinki: Otava, 1954), 82.

⁸⁹ Alan A. Kuusisto, "The Paasikivi Line in Finland's Foreign Policy", *The Western Political Quarterly* 12, č. 1 (1959), 43.

⁹⁰ *Ibid.*, 307.

⁹¹ Majander, „The Limits of Sovereignty“, 120.

jediný - Paasikivi se dovedl obklopit osobnostmi, s nimiž v krizových okamžicích vedl dlouhé rozhovory a až na základě jejichž názorů formuloval zahraničněpolitická rozhodnutí. Nehleděl přitom na politickou stranu, z níž dotyčný pocházel. Význačnými „rádci“ mu tak byli zkušený pokrokář Ståhlberg, mladý agrárník Kekkonen anebo např. sociálnědemokratický předseda Fagerholm.⁹²

3. Zlomový rok 1948 a vliv československých zkušeností

Ve svém rozhlasovém projevu ku příležitosti vstupu do roku 1948, jehož první polovina se pro další osud Finska ukázala být rozhodující, Paasikivi volil opatrná a neurčitá slova. Většinu času hovořil o hospodářských nesnázích své země - jen na závěr s ohledem na rizika postupujícího rozdělení světa poznamenal:

„Budoucnost je stále zahalena více či méně do tmy. A to zejména, kdy jako nyní velmoci (...) nemohou se dohodnouti o zorganizování míru. Pro malé země jsou vážné rozdíly mínění mezi velkými stále spojeny s nebezpečím a těžkostmi.“ V takové situaci Finové mohou jen „svědomitě plnit ty povinnosti“, čili reparace, ke kterým se po válce zavázali, „ale současně se držeti pevně svých práv a žítí svým vlastním životem jako čestný národ podle našich vlastních ideálů a našeho vlastního chápání života.“⁹³

O tom, že přístup Sovětského svazu vůči státům, na nichž měl prioritní strategický zájem, se v nastupujícím roce zostří, se finská společnost mohla přesvědčit hned týden nato, když Moskva odvolala svého vyslance v Helsinkách A. N. Abramova. Abramov, který byl považován spíše za vstřícného vůči finským zájmům, odůvodnil svůj odchod vlastní žádostí kvůli revmatismu, kterou údajně podal již v říjnu předcházejícího roku. Navzdory tomuto oficiálnímu vysvětlení šlo o krok náhlý, jenž vyvolal šok a obavy ze sovětských záměrů. I prezident si v reakci poznamenal: „Začínám být pesimistický ohledně naší budoucnosti.“⁹⁴

Strach podtrhla i následná návštěva komunistů Leinoa, Kuusinen a Pessiho v Moskvě, respektive její utajení.⁹⁵ SKP zvažovala vzhledem k blížícím se volbám do parlamentu změnit taktiku a přejít do opozice – její voličské preference klesaly a vláda musela čelit vysoké inflaci. O to větší dohady konzultace se Sověty vyvolaly.

⁹² Paasikivi, deníkové záznamy z června 1946, *Paasikiven päiväkirjat*, 603—633.

⁹³ Český překlad projevu přiložený k politické zprávě z 2. ledna 1947, AMZV, PZ Helsinky, 1/dův./47 (původní znění Paasikivi, *Paasikiven linja*, 97).

⁹⁴ Paasikivi, deníkový záznam ze 7. ledna 1948, *Paasikiven päiväkirjat*, 1019.

⁹⁵ Politická zpráva ze 13. ledna 1948, AMZV, PZ – Helsinky, 6/dův./48.

Svěření uvolněného postu vyslance G. M. Savoněnkovi 17. ledna 1948 dávalo tušit, že tento bývalý nekompromisní člen kontrolní komise měl v Helsinkách vykonat nějakou „špinavou práci“.⁹⁶ Ani ne týden poté sdělil při schůzce s Paasikivim, že finsko-sovětské vztahy vážně utrpěly kvůli finským porušením Pařížské mírové smlouvy (hovořil např. o aféře s úkryty zbraní). Prezident by se proto měl v Moskvě sejít se sovětským vedením, což Savoněnkov prezentoval jako jediný způsob, jak se vymanit ze slepé uličky. Přestože vyslanec zamýšlené téma návštěvy nevyřkl, finským politikům bylo zřejmé, že by jím byla dlouho diskutovaná obranná aliance mezi Finskem a Sovětským svazem.⁹⁷

Paasikivi se obával, že pokud by do SSSR osobně odcestoval, protistrana by na něj na místě vyvolala přímý nátlak. Ve svých poznámkách ze stejného večera to přirovnal k osudu Emila Háchy v Berlíně v březnu 1939.⁹⁸ Po třech dnech soustavných porad se svými důvěrníky se rozhodl „přátelské pozvání“ slušně, ovšem rozhodně odmítnout. Vymluvil se na vysoký věk a chatrné zdraví, které by mu cestu do zahraničí nedovolily. V dopise Savoněnkovi ovšem zmínil i nepříznivé vnitropolitické podmínky pro takový krok, zejména období předvolebních kampaní. To lze vykládat jako diskrétní varování, že přílišný tlak na Finy sovětským zájmům neprospěje.⁹⁹

Paasikivi nechtěl do Moskvy osobně, ale to neznamená, že by jednání o bezpečnostní dohodě neměla být v Moskvě vedena. Naopak Sovětský svaz preferoval oproti Helsinkám s tím, že Finové tak budou mít více času na rozhodování.¹⁰⁰ Třebaže se Paasikivi rozhodl pro zdržovací taktiku, bylo jasné, že podepsání Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci se Finsko nevyhne. Jednalo se o to, jakou by měla mít podobu.

⁹⁶ Jussi H. Hanhimäki, „We Are Not Czechs: Finland and the Spring Crisis of 1948 in Comparative Perspective“, in *Charting an Independent Course, Finland's Place in the Cold War and in U.S. Foreign Policy*, ed. Michael T. Ruddy (Claremont: Regina Books, 1998) 95.

⁹⁷ Maxim L. Korobochkin, „The USSR and the Treaty of Friendship, Cooperation and Mutual Assistance with Finland“, in *Finnish-Soviet Relations 1944-1948: Papers Organized in Helsinki, March 21-25, 1994 by the Dept. of Political History, University of Helsinki, in cooperation with the Institute of Universal History, Russian Academy of Sciences, Moscow*, ed. Jukka Nevakivi (Helsinki: University of Helsinki, 1994), 180.

⁹⁸ Paasikivi, deníkový záznam z 23. ledna 1948, *Paasikiven päiväkirjat*, 1044.

⁹⁹ Korobochkin, „The USSR and the Treaty“, 181.

¹⁰⁰ Osmo Jussila, „The Treaty of Friendship, Cooperation and Mutual Assistance of 1948“ in *Finnish-Soviet Relations 1944-1948: Papers Organized in Helsinki, March 21-25, 1994 by the Dept. of Political History, University of Helsinki, in cooperation with the Institute of Universal History, Russian Academy of Sciences, Moscow*, ed. Jukka Nevakivi (Helsinki: University of Helsinki, 1994), 193.

3.1. Plány na bezpečnostní spolupráci před r. 1948

Sovětský svaz již jednu smlouvu o přátelství a vzájemné pomoci s „Finskem“ podepsal – stalo se tak za zimní války, kdy signatářem nebyli legitimní představitelé, ale loutková vláda komunisty Otto Kuusinen. ¹⁰¹

V podobném duchu navázal předseda kontrolní komise Ždanov nedlouho po pokračovací válce. Maršál Mannerheim s premiérem Paasikivim usilovali o to uchránit své pobřežní dělostřelectvo před Sověty, pročež Ždanovovi navrhli možnost společné obrany Finského zálivu. Iniciativa vzešla od Finů, přestože Paasikivi později z politických důvodů tvrdil, že pocházela z druhé strany. ¹⁰² Mannerheimův návrh byl lokálně zaměřený jen na záliv a nenechával prostor pro celoplošnou smlouvu, která se mohla stát nástupišťem k expanzi podobně jako pakty o pomoci mezi SSSR a Baltskými státy ze září 1939.

Ždanov se 19. ledna 1945 vyjádřil, že SSSR nemá námitky, pokud by šlo o vojenskou spolupráci na zemi i na vodě stejného typu, jakou Sovětský svaz podepsal s Francií a Československem před válkou. ¹⁰³ Mannerheim s Paasikiviho souhlasem připravovali dohodu podle československého vzoru, ale než mohl být projekt posunut dále, zamítl jej Stalin s tím, že se kontrolní komise unáhlila a žádná bezpečnostní dohoda nesmí být stvořena, dokud nebude podepsána konečná mírová smlouva. Ždanov odpověď Finům reprodukoval tak, že vojenská spolupráce byla „hudbou budoucnosti“. ¹⁰⁴

Po podepsání mírové dohody v Paříži r. 1947 byl Paasikiviho postoj k smlouvě výrazně zdrženlivější než bezprostředně po válce. ¹⁰⁵ Když se premiér Pekkala připravoval na cestu do Moskvy ku příležitosti listopadových oslav 30. výročí říjnové revoluce, Paasikivi jej varoval, že obranná smlouva již není ve finském zájmu. Srovnal, že se Finsko nenacházelo ve stejné mezinárodní pozici jako Československo a Polsko, které „alianci přijaly výhradně proti Německu“. Helsinky ale Němce za nepřítel neměli, a tak by byla dohoda pouze k „užitku Rusů“. ¹⁰⁶

¹⁰¹ Korobochkin, „The USSR and the Treaty“, 171.

¹⁰² George Maude, *Aspects* 173.

¹⁰³ Paasikivi, deníkový záznam z 19. ledna 1945, *Paasikiven päiväkirjat*, 152.

¹⁰⁴ Jussila, „The Treaty of Friendship“, 191.

¹⁰⁵ Jak uvádí Penttilä, bylo to pochopitelné vzhledem k tomu, že se finská mezinárodní pozice od r. 1945 výrazně zlepšila. V nových podmínkách byla bezpečnostní dohoda vnímána jako krok zpátky, který by mohl omezit finskou možnost manévrovat a posílil sovětský vliv na finskou politiku. Svým způsobem by šlo náhražku za kontrolní komisi.; Penttilä, „Finland's Search“, 29.

¹⁰⁶ Paasikivi, deníkový záznam 2. listopadu 1948, *Paasikiven päiväkirjat*, 965.

Pekkala přesto otázku bezpečnostní spolupráce zmínil při své návštěvě v Moskvě, kde mimochodem veřejně zdůrazňoval, že finská nezávislost byla možná jen díky říjnové revoluci a Finsko se tudíž cítilo vůči Sovětskému svazu zavázané.¹⁰⁷ A stejně jako se obrátil Paasikiviho postoj, i Moskva reagovala opačně než v předcházející fázi r. 1945.

Již na konci října z ní vzešel návrh smlouvy vypracovaný podle vzoru dohody s Polskem z dubna 1945 – projevil se na něm tuhý stalinistický rukopis a signatáře by zavazoval nejen k obraně vůči Německu, ale „jakémukoliv agresivnímu státu.“¹⁰⁸ Taková podoba a vůbec rychlé uzavření dohody se ale ukázaly nepřilíš realistickými – i člen SKDL Pekkala při moskevském jednání vzápětí (5. listopadu) jen vyjádřil vágní přání zlepšit vzájemné vztahy a zopakoval Paasikiviho závazek z února 1947, že se Finsko postaví proti komukoliv, kdo by chtěl jeho území využít k útoku proti SSSR. K tomuto slibu se Paasikivi často obracel, aby dal Sovětům najevo, že zvláštní bezpečnostní dohoda by byla nadbytečná.¹⁰⁹

Finští komunisté ve vládě dělali vše pro to, aby své kolegy k jednání se SSSR dotlačili, ovšem bezúspěšně. Například úkol, který připadl na ministra vnitra Leinoa, byl nejspíše osobně ovlivnit premiéra Pekkalu. Navzdory tomu vedení SKP nezbývalo než si při jedné z pravidelných zpráv vyslanci Abramovovi stěžovat na premiérovu váhavost, Paasikiviho tvrdošijnost a konstatovat, že se pokroku dosáhnout nepodařilo.¹¹⁰ Tímto se vyjevilo, že komunisté a Demokratický svaz finského lidu neměli sílu udávat směr finské zahraniční politiky, kterou utvářel a zastřešoval Paasikivi.

Neochota finského vedení o dohodě hned po míru z Paříže vyjednávat, měla v konečném důsledku za následek rozhodující změny ve formulaci smlouvy. Jak se se vstupem do r. 1948 stával svět bipolárním, Sověti se ocitli pod časovým tlakem a byli svolnější slevit ze svých požadavků, aby bylo jejich severozápadní křídlo bezpečnostně stabilizováno.

3.2. Bezpečnostní smlouva r. 1948

Nedlouho po Savoněnkovově lednovém pozvání do Moskvy a dva dny před převratem v Československu, 23. února 1948, vyslanec Paasikivimu předal dopis přímo

¹⁰⁷ Politická zpráva z listopadu 1947, AMZV, PZ – Helsinky, 80/dův./47.

¹⁰⁸ Korobochkin, „The USSR and the Treaty“, 176.

¹⁰⁹ Penttilä, „Finland's Search“, 30.

¹¹⁰ Korobochkin, „The USSR and the Treaty“, 179.

od Stalina. Kromě pozvání k hovorům o smlouvě v něm stálo, že pakt by měl být zaměřený proti eventuálnímu útoku Německa.¹¹¹ Další popis Stalinova pojetí odpovídal těm svazkům, které již SSSR měl s Maďarskem a Rumunskem.

Prezidenta návrh zděsil a rozčilil,¹¹² ale vědom si nemožnosti dalších odkladů, nakonec 9. března odpověděl, že finská delegace odjede na rozhovory do Moskvy v den, který bude Sovětském svazu vyhovovat nejvíce. Zároveň však upozornil na ústavní nutnost případnou dohodu schválit prostřednictvím *Eduskunta* – neopomněl přitom zmínit, že parlamentní kruhy měly o přijetí vážné pochyby.¹¹³ Jednalo se o součást taktiky, jak působit na SSSR – Paasikivi dával najevo, že lze uvažovat jen o takovém znění smlouvy, jaké by poslanci byli ochotni schválit.

Finský historik politických dějin Osmo Jussila nazývá Paasikiviho přístup v tomto období za „strategii omezování škod“.¹¹⁴ V mezidobí, kdy váhal s odpovědí, shromažďoval rady a ustanovil komisi složenou z armádních velitelů. K účasti se rozhodl mimo jiné díky jejich vyjádření, že v případě evropského válečného konfliktu se Finsko pobytu Rudé armády na svém území stejně nevyhne, tudíž se vyplatí spolupráci alespoň omezit právním rámcem. Přiklonil se tak k postoji ministra Enckella spíše než Ståhlberga – druhý jmenovaný doporučoval sovětské pozvání odmítnout.¹¹⁵

Nejnáléhavějším úkolem v rámci omezování škod bylo vyhnout se rumunskému či maďarskému modelu vzájemné dohody, který i jeho poradci, Ståhlbergem počínaje, považovali za „strašný“.¹¹⁶ Paasikivi v průběhu ledna a února shromažďoval detailní informace o již existujících dohodách o přátelství a spolupráci.¹¹⁷ Museli se využít nějaký vzor, tak československo-sovětská smlouva o přátelství a pomoci z r. 1943 byla chápána jako „docela neškodná“, ale na více než její podobu Finové nesměli nikdy přistoupit.¹¹⁸ Proto bylo nejvýhodnější v návrzích neodkazovat na žádnou z předešlých bezpečnostních smluv.

Dalším cílem bylo omezit její platnost jen na teritorium *Suomi*, aby se Finové nezapletli např. do střetů s Čínou na Dálném východě, zajistit, že bude aplikována jen

¹¹¹ Politická zpráva z 11. března 1948, AMZV, PZ – Helsinky, 52/dův./48.

¹¹² Paasikivi, deníkový záznam z 23. února 1948, *Paasikiven päiväkiriä*, 1070-1071.

¹¹³ Český překlad Paasikiviho dopisu Stalinovi přiložený ke zprávě z 13. března 1948, AMZV, PZ – Helsinky, 53/dův./48,.

¹¹⁴ Jussila, „The Treaty of Friendship“, 192.

¹¹⁵ Larmola, *The „Czechoslovak Path“*, 416.

¹¹⁶ Paasikivi, deníkový záznam ze 4. března 1948, *Paasikiven päiväkiriä*, 1089.

¹¹⁷ Hanhimäki, „We Are Not Czechs“, 96.

¹¹⁸ Paasikivi, přepis porady s premiérem Pekkalous, ministrem Enckellem a Sventem, generálem Sventem, Enckellem Heinrichsem v deníkovém záznamu z 1. března 1948, *Paasikiven päiväkiriä*, 1080-1084.

v případě nezpochybnitelné hrozby válkou, a zejména zabránit automatické a okamžité sovětské asistenci (ta by měla přijít na řadu, pouze pokud by finské síly k obraně nestačily). Generálové Enckell, Heinrichs a Sihvo, kteří byli přítomni přípravnému jednání s Paasikivim, zdůrazňovali třetí bod a nutnost, aby byl případný sovětský zásah na jihu Finska možný jen po žádosti z Helsinek. Coby vojáci nechápali, proč by Stalin vyžadoval spojenectví s oslabenou finskou armádou, a podezírali je z postranních úmyslů.¹¹⁹

Delegace pod vedením premiéra Pekkaly (připojil se později kvůli nachlazení), niž však nejvýznamnější slovo měli nekomunisté ministr Enckell, člen Švédské lidové strany Söderhjelm a agrárník Kekkonen, tak odjela do Moskvy s pověřením na základě konsensu politických stran. Paasikivi vyjednávače instruoval, že nesmějí Sovětům na nic kývnout bez jeho souhlasu.¹²⁰ Mezitím ve finské společnosti opakovaně rezonovaly ozvěny událostí z Československa a navzdory Paasikiviho sebevědomému uklidňování se šířily domněnky, že se jednání v Moskvě stanou součástí komunistického převzetí moci. K tomu podle převládajícího mínění mělo dojít podobně jako v ČSR před parlamentními volbami v červenci, od nichž se očekával mírný propad SKDL.

3.3. „Československá cesta je i naší cestou“

Finský velvyslanec ve Švédsku Gripenberg přesně vystihl náladu následujících měsíců, když si 24. února poznamenal: „Konec Československa! Jeden se ptá, kdy přijde na řadu Finsko. Pravděpodobně ještě před volbami.“¹²¹ Ovšem nutno podotknout, že někteří od převratu v Československu odvozovali naopak nadějnější vyhlídky – kupř. ministr Sveto řekl, že díky světovému pobouření by Sověti mohli volit mírnější přístup k Finům a umožnit pro ně výhodné formulace dohody YYA.¹²²

Měsíc po proměně československého režimu přilila olej do ohně Leinova žena Hertta Kuusinen. Podle jejích slov mělo Československo posloužit jako vzor, v tomto případě pro pokojné převzetí moci komunisty.¹²³ Konstatovala však, že SKDL dostatečně nesuplovala roli národních front a ani další podmínky k parlamentnímu převratu ve Finsku neexistovaly. Projev lidově-demokratické noviny *Vapaa Sana*

¹¹⁹ Jussila, „The Treaty of Friendship“, 192.

¹²⁰ Hanhimäki „„We Are Not Czechs““, 106.

¹²¹ Podle cit. podle ibid., 106.

¹²² Paasikivi, deníkový záznam z 19. března 1948, *Paasikiven päiväkirjat*, 1115.

¹²³ Hyvämäki, *Vaaran vuodet*, 175.

(Svobodné slovo) přetiskly zkratkovitě, takže široce zapůsobilo z kontextu vytržené slovní spojení „Československá cesta je i naší cestou.“¹²⁴

Dezinterpretace se ve svém předvolebním tažení proti SKP ujali zejména sociální demokraté. Heslo o československé cestě nekomunistický tisk halasně využíval jako varování před komunistickým pokusem o uchopení moci. Na preferencích voličů pro nadcházející volby by pak už nezáleželo.

Paasikivi československou hysterii veřejně nepřiživoval, ale zároveň se připravoval a důkladně studoval postupy, které využila KSČ.¹²⁵ Přitom uklidňoval, že se to samé ve Finsku nestane. Když v diskusi se členy vlády opět využil známé heslo „nejsme Češi“¹²⁶, odkazoval přitom k Edvardu Beneši v porovnání se svou osobou v tom smyslu, že Paasikivi přijímal výhradní osobní zodpovědnost za to, aby zabránil převratu. „Mám povinnost udělat vše pro to, aby byl udržen pořádek a volby se uskutečnily na regulérním základě. Je to pro zemi otázka života a smrti.“¹²⁷

Zvěsti o převratu nebyly liché. Přestože se vztah Moskvy vůči SKP v průběhu „strašných let“ proměňoval a zřídka kdy jej zaplavovala víra ve schopnosti a rozhodnost finských komunistů, v době jednání o *YYA-sopimus* komunistů ve Finsku a za hranicemi postupovali v neobvyklém souladu. Z rozhovoru mezi generálním tajemníkem SKP Ville Pessim a Andrejem A. Ždanovem z 13. dubna vyplývá, že existoval záložní plán pro případ, pokud by Paasikivi bezpečnostní smlouvu i na jaře odmítl.¹²⁸

Pessi Moskvu žádal o svolení a podporu k zatčení proponentů údajně připravovaného pravicového spiknutí. Hlavními terči zátahu měli být „pravicoví“ sociální demokraté Unto Varjonen a Väinö Leskinen. Plán pocházel od úzké skupiny nejvyššího vedení SKP. Kimmo Rentola argumentuje, že pravděpodobně nemělo jít o plnohodnotný státní převrat, nýbrž o rozhodující a zstrašující obrat v doteď konstruktivním přístupu komunistů. Zatýkání měla být doplněna kampaní na vyprovokování masového hnutí a vést k mocnému tlaku na parlament, aby jím sovětský návrh dohody o přátelství a spolupráci prošel.¹²⁹

¹²⁴ Jussila, Hentilä, Nevakivi, *From Grand Duchy*, 248.

¹²⁵ Hanhimäki, „We Are Not Czechs“, 115.

¹²⁶ Pravděpodobně poprvé využil paralelu s Čechy s odkazem na finskou bojovnost v interview pro amerického novináře Johna Scotta v dubnu 1944, kdy hovořil o tom, jaké dopady bude mít porážka od Sovětů. „Budeme střílet zpoza každého balvanu a stromu, budeme střílet padesát let. Nejsme Češi. Nejsme Holanďané. (...) Já nebudu bojovat nadlouho. Jsem starý, ale ostatní bojovat budou.“; cit. podle Berry, „The Ideology & Politics“, 65.

¹²⁷ Paasikivi, deníkový záznam ze 20. dubna, *Paasikiven päiväkirjat*, 1153.

¹²⁸ Rentola, „The Soviet Leadership“, 237.

¹²⁹ *Ibid.*, 239.

Zprávy o plánu se donesly k ministru vnitra Yrjö Leinovi – ačkoliv zůstával členem SKP, za svého působení ve vládě zastával stále umírněnější postoje a odmítal revoluční změnu poměrů, vedlo-li by to k destabilizaci Finska (což také vedlo k jeho rozvodu s Herttou Kuusinen). Vzhledem ke snaze většinového komunistického křídla přejít v roce 1948 do ofenzívy byl Leino tajně vyloučen z užšího vedení strany. Dne 9. března ze své ministerské pozice o hrozícím puči informoval velitele armády Sihva a požádal jej, aby dohlédl na domácí bezpečnost přes období, kdy bude Leino nepřítomen kvůli jednání o smlouvě YYA v Moskvě.¹³⁰ Není jisté, zda Leino za nebezpečí považoval domnělý pravicový převrat anebo samotný Pessiho plán, ovšem Sihvova protipatření byla zaměřena jasně protikomunisticky.

Armáda byla uvedena do pohotovosti a Paasikivi se obeznamoval se zákonnými prostředky, jichž může prezident republiky využít proti eventuelnímu pokusu o puč. Opatření a vyšetřování sílila koncem dubna, kdy byla nastolena otázka ratifikace smlouvy v parlamentu. V noci na 27. dubna po konzultacích s Paasikivim nařídil ředitel helsinské policie odzbrojit elitní motorizovanou policejní jednotku – vedle „Rudé“ VALPO šlo o jedinou součást policie, kterou ovládali komunisté.¹³¹ K žádnému převratu nakonec nedošlo, vláda protiakce vysvětlila jako běžné cvičení a ozbrojené složky zachovaly diskrétnost, co se Paasikiviho řídicí role v celé věci týče.¹³²

Naděje, že by byť nepravděpodobný pokus o zatknutí členů „pravicového spiknutí“ mohl uspět, byly zákonitě odvislé od toho, zdali by bylo kým zatýkat. Teoreticky ano, významné pozice ve zmíněné politické policii zastávali komunisté či členové Demokratického svazu lidu. Ministrem vnitra však zůstával Leino, který ztratil důvěru svých radikálnějších spolustraníků i sovětského vedení a k násilnostem se stavěl zamítavě. Pessi doporučení z Moskvy, aby byl Leino zbaven ministerské funkce, nevyslyšel – komunisté neměli zdaleka jisté, že by uprázdněné křeslo znovu připadlo jim. Přislíbil tak, že případ Leino vyřeší po parlamentních volbách.¹³³

Komunistického předáka předběhli jeho političtí odpůrci. Dne 19. května byl v parlamentu projednáván tři roky starý případ – v dubnu 1945 nechal Yrjö Leino zatknout a předat Sovětům dvacet ruských imigrantů, z nichž polovina již měla finské občanství. Akt byl schválen Paasikiviho vládou, ale až dodatečně, což bylo v rámci

¹³⁰ Larmola, *The „Czechoslovak Path“*, 417.

¹³¹ Ibid..

¹³² Vykoukal, Litera, Tejchman, *Východ*, 238.

¹³³ Rentola, „The Soviet Leadership“, 238.; to mimochodem signalizuje, že i generální tajemník SKP počítal s tím, že ještě regulérní volby nastanou.

předvolebního klání připomenuto. V pozdně večerním jednání, kdy mnozí poslanci už opustili sál, konzervativní strana *Kokoomus*, z níž Paasikivi pocházel, navrhla vyslovit Leinovi nedůvěru. Návrh i k překvapení sociálnědemokratického předsedy parlamentu Fagerholma prošel - 81 poslanců bylo pro, zatímco proti jich hlasovalo 61.¹³⁴

Obecně se soudilo, že svržení Leinoa nebylo opravdovým záměrem a že výsledek překvapil i navrhovatele, kteří hlasování brali jen coby své politické vyjádření.¹³⁵ Paasikivihovo náhlý vývoj kvůli obavám ze sovětské reakce rozhodně nepotěšil,¹³⁶ navzdory čemuž proceduru dokončil, jak bylo zmíněno výše, když Leinoa odvolal z vlády. Ten odmítl podrobit se parlamentnímu výnosu okamžitě a své odstoupení podmiňoval tím, že jeho místo převezme další komunista.

Na Leinovu podporu (resp. mnohem spíše na podporu jeho podmínky) SKP mobilizovala desetitisícové stávkové hnutí. Nicméně s překvapivě pádnou iniciativou vyslovil nesouhlas 25. května Sovětský svaz. novým ministrem vnitra byl kompromisně jmenován nekomunistický člen SKDL a bývalý ministr školství Eino Kilpi. Hertta Kuusinen, která v reorganizované vládě obsadila místo ministryně bez portfeje, si v dopise svému otci do Sovětského svazu posteskla, že rady stáhnout se finští komunisté „uposlechli s bolavým srdcem.“¹³⁷ Hlavním důvodem, proč Sověti komunistické bouře zamítli, ačkoliv právě k zostřenému masovému postupu ještě před několika měsíci výslovně vyzývali, byla již podepsaná dohoda o přátelství a pomoci.

3.4. „Paasikivihovo diktát“ a jeho následky

Finská delegace, jež do vlaku směřem na Moskvu nasedla 20. března 1948, se držela Paasikivihovo pokynů. Čili v první řadě měla být dohoda omezena na finské území a výhradně proti německému agresoru. Krom toho Finové v protinávru, kterým oponovali rumunskému vzoru, zdůrazňovali provázanost s principy Charty OSN a podmínku, aby sovětská intervence byla možná pouze na žádost helsinské vlády.

Sovětská strana 22. března vzhledem k tomu, že maďarská či rumunská varianta se ukázala být přes Paasikivihovo a parlament neprůchodná, finský vstupní text přijala jako odrazový můstek vyjednávání. U významných bodů vždy rozpracovala „maximální“ a „minimální“ verzi sovětských úprav. Moskva byla ve výsledku

¹³⁴ Larmola, *The „Czechoslovak Path“*, 418.

¹³⁵ Politická zpráva z 27. května 1948, AMZV, PZ – Helsinky, 127/dův./48.

¹³⁶ Viz Paasikivi, deníkový záznam z 21. května 1948, *Paasikiven päiväkirjat*, 1180-1183.

¹³⁷ Rentola, „The Soviet Leadership“, 240.

připravena ustoupit, i co se trvání dohody týče – Finové preferovali desetiletou platnost namísto dvojnásobku, který původně vyzníval ze Stalinova dopisu.

Kompromis nadešel za pět dní. Sověti přistoupili na finské znění Článku 1, čili omezenější pojetí vzájemné pomoci (zaměřené vůči „Německu anebo německým spojencům“), stejně jako na desetiletou platnost (byť se samo sebou očekávalo prodlužování). Na oplátku se signatáři zavazovali ke konzultacím již při „hrozbě invaze“, což mohlo vést k riziku sovětského zásahu ještě před tím, než jakákoliv válka vypukla (ovšem pomoc by musela i tak být následkem oboustranného souhlasu). Článek 4 zapovídal vstoupit do vojenské aliance, která by byla namířena proti protistraně. Na druhou stranu se Kekkonenovi podařilo do preambule zařadit pro bezpečnostní smlouvy neobvyklou deklaraci, že si Finsko nadále přeje zůstat „stranou konfliktu zájmů velmocí.“¹³⁸ Argumentoval psychologickým významem, jaký věta údajně měla pro finský lid.

Všichni sledovaní autoři potvrzují, že dohoda se podstatně lišila od smluv, které SSSR uzavřel s Rumunskem a Maďarskem, ale i Polskem a Československem. Mnozí, mezi nimi nap. Jussila, se přiklání k populárnímu tvrzení, že po podepsání smlouvy 6. dubna se Kekkonen na večeři se Stalinem dokonce odvážil zažertovat, že výsledek byl „Paasikiviho diktátem“.¹³⁹ Přesto finská veřejnost smlouvu YYA nepřijala s nadšením a američtí diplomaté ji zprvu chápali jako projev finálního finského přistoupení k východnímu bloku.¹⁴⁰

Paasikivi podobu a význam dohody obhajoval ve svém projevu z 9. dubna. Kvitoval, že smlouva nebyla utvořena podle vzoru žádné jiné země a respektuje finská specifika včetně zeměpisných.¹⁴¹ Reálnou závislost Finska na dohodě zlehčoval interpretací, že nepovede žádným změnám finské zahraniční politiky. Zopakoval, jak nebezpečné je být malým státem mezi velmocemi a zmínil, že „velcí se často nenechají odradit zákonnými aspekty od kroků, které považují za nezbytné pro své vojenské cíle,

¹³⁸ Korobochkin, „The USSR and the Treaty“, 186.

¹³⁹ Jussila, „The Treaty of Friendship“, 195.; ovšem kolem tohoto výroku panují nejasnosti. Například historik Risto Penttillä se přiklání k názoru, že to Stalin při večeři s humorem poznamenal, že jde o „Finský diktát“ a prý i pronesl přípitek na počest finských vojenských sil (Penttillä, „Finland's Search“, 31). Československý vyslanec Pavlovský se ve svých politických zprávách zmiňuje pouze, že slova o diktátu pronesl jeden finský poslanec v *Eduskunta* – měl tak učinit až poté, co se finská delegace bezpečně navrátila do Helsinek.

¹⁴⁰ Hanhimäki, „We Are not Czechs“, 107.

¹⁴¹ Göran von Bonsdorff, „Ystäväys-, yhteistominta- ja avunastopimus“ in *J.K. Paasikivi Suomen politiikassa*, ed. Ikka Hakalehto (Helsinki: Otava, 1970), 117.

aniž by přitom brali ohled, zdali nezraní malé.“¹⁴² S ohledem na to podle něj nelze vnímat bezpečnostní smlouvu negativně a, jak nezapomněl v napjaté době zdůraznit, udrželi si nadále Finsko svůj demokratický systém, mohou jeho spoluobčané do budoucna hledět sebevědomě.

Podepsáním smlouvy tak nepominula a naopak na hlase nabyla Paasikiviho snaha ubezpečit západní diplomaty i finskou veřejnost, že se Finsko neposunulo ani o píd' blíže do sovětského panství, než bylo předtím,¹⁴³ a přitom se podle jeho slov výrazně snížilo riziko, že by byla v sázce finská nezávislost v případě ozbrojeného konfliktu velmocí.

George Maude poukazuje, že smlouva byla triumfem prezidentské moci nad parlamentem (jehož výbor se většinou vyslovil proti),¹⁴⁴ a to ačkoliv sám s ní v principu nesouhlasil. Jak si Paasikivi zapsal, že „je zřejmé finskému národu i celému světu, že bychom se raději obešli bez takové smlouvy, kdyby to okolnosti dovolily.“¹⁴⁵

Přestože se stupňovalo napětí v očekávání neuskutečněného převratu na noc 26. dubna, ratifikace proběhla hladce. Parlament se vyslovil 157 hlasy pro, 11 proti, a v platnost tak vešla dohoda, která vytvořila legální rámec pro unikátní podobu vztahů mezi Sovětským svazem a Finskem až do rozpadu SSSR na konci r. 1991.

Bezprostřední dopad ale mělo uzavření smlouvy i na vnitropolitické rozložení sil. Poté, co si SSSR zajistil bezpečnostní spolupráci, sovětská podpora k převzetí moci finskými komunisty opadla. Jediným výraznějším projevem, který lze interpretovat coby asistenci bouřlivým jarem oslabené SKP, bylo sovětské snížení válečných reparací o polovinu počátkem června. Domnívám se, že bylo cílené již pouze na legální boj finských komunistů, zápolení v rámci demokratického systému, které bylo paradoxně v předcházejících letech Ždanovem kritizováno jako nedostačující. Tomu nasvědčuje, že nařízení vstoupilo v platnost 1. července, tedy těsně před parlamentními volbami.¹⁴⁶

3.5. Červencové volby

Ani snížení reparací komunisty nechránilo před ztrátou ve volbách, které většina stran pojala jako zápas proti nim. Nejen že SKDL přišla o 22 798 hlasů oproti

¹⁴² Z anglického přepisu Paasikiviho projevu, který byl přiložen k březnové politické zprávě, AMZV, PZ – Helsinky, PZ 57/dův.48.

¹⁴³ Penttilä, „Finland's Search“, 33.

¹⁴⁴ Maude, *Aspects*, 181.

¹⁴⁵ Paasikivi, deníkový záznam z 14. dubna 1948.; *Paasikiven päiväkirjat*, 1149.

¹⁴⁶ Hanhimäki, „We Are not Czechs“, 117.

výsledkům chaotickému roku 1945,¹⁴⁷ což vzhledem k volebnímu systému vedlo ke ztrátě 11 křesel v dvousetčlenné *Eduskunta*, ale výsledky i u jejich soupeřů naznačovaly normalizaci finské demokracie. V parlamentu se tak mezi novými tvářemi objevil sociální demokrat Varjanen,¹⁴⁸ čili zmiňovaný bývalý terč komunistické diskreditační kampaně a plánovaného zatýkání.

Nárůst preferencí se výrazně dotkl strany *Kokoomus*, což si v souladu s Laurim Hyvämäkim vysvětlují obecným oceněním Paasikiviho vystupování v čele státu.¹⁴⁹ Voliči podobně navzdory stále nezhojené hospodářské situaci podpořili i nekomunistické vládní strany – agráři se stali vítězi s 56 křesly a sociální demokraté obdrželi 54 poslaneckých mandátů. Různorodé občanské strany v součtu získaly většinu 108 křesel vůči 92 pro socialisty (rozdělené na sociální demokracii a SKDL).¹⁵⁰

Komunistické ztráty byly překvapením, které SKP zprvu přecházela mlčením. Později vinila odpor sociálních demokratů ke spolupráci na sociálních reformách a údajnou protisovětskou propagandu „řízenou z ciziny“,¹⁵¹ ovšem vzhledem k přecházejícím negativním zkušenostem se k protestním mimoparlamentním činům neuchýlili. Všechny úspěšné strany se ihned jaly proklamovat, že proměna poměru sil na politické scéně nijak neohrozí sovětsko-finské vztahy.

Paasikivi nebyl výjimkou. V projevu k ustanovení nového parlamentu potvrdil, že Finové jsou nadále „zajedno v tom, že tato na smlouvách stavěná politika dobrého sousedství mezi Finskem a Sovětským svazem také i v budoucnosti bude nezlomně sledována.“ Opět si posteskl nad mezinárodní situací, která nemůže přinést nic dobrého pro malé národy. „Finský lid neusiluje k ničemu jinému, než aby mohl žít svůj vlastní život, podle svých vlastních ideálů, mimo velmocenských konfliktů,“ poznamenal.¹⁵² Z věty vyplývá závazek k neutralitě v souladu se smlouvou YYA, ale mezi řádky z ní lze vyčíst i nezdolnost, pokud jde o zachování vlastního demokratického státního zřízení. Paasikivivůli Finů udělat cokoli pro uhájení ústavnosti a svobodného života (a tedy že by bylo zbytečně riskantní podporovat SKP) neopomínal Sovětům nenápadně připomínat ani po stvrzení bezpečnostní spolupráce.¹⁵³

¹⁴⁷ Larmola, *The „Czechoslovak Path“*, 419.

¹⁴⁸ Politická zpráva ze 7. července 1948, AMZV, PZ – Helsinky, 159/dův./48.

¹⁴⁹ Hyvämäki, *Vaaran vuodet*, 186.

¹⁵⁰ Paasikivi, deníkový záznam ze 7. července 1948, *Paasikiven päiväkirjat*, 1216.

¹⁵¹ Politická zpráva ze 7. července 1948, AMZV, PZ – Helsinky, 159/dův./48.,.

¹⁵² Paasikivi, *Paasikiven linja*, 142-147.

¹⁵³ Marvin Rintala, *Four Finns*, 113.

Paasikiviho neústupnost požadavkům domácích komunistů se projevila při sestavování vlády, ačkoliv se zdálo, že z mezinárodněpolitických důvodů bude muset SKDL výsledkům voleb navzdory získat významný podíl na vládě. Prezident se pevně postavil proti požadavku Hertty Kuusinen, aby jí bylo svěřeno ministerstvo vnitra. Také sociální demokracie, jejíhož předsedu Fagerholma Paasikivi 25. července pověřil sestavením nové vlády, odmítla komunistické nároky na získání tří ministerstev. Jak poukazuje Heikki Larmola, nekomunističtí politici si již byli díky československým zkušenostem vědomi, že zejména rezorty obrany a vnitra musí zůstat mimo komunistickou kontrolu.¹⁵⁴ Fagerholm proto nabídl pět rezortů pro SKDL, z nichž však žádný nebylo lze označit za silový a žádný nebyl na seznamu komunistických požadavků. Poté, co protinabídku SKP odmítla, vznikl menšinový sociálnědemokratický kabinet s významnou podporou agrárníků.

Paasikivi řešení velmi přivítal a oficiální jmenováním Fagerholmova kabinetu neoddaloval. Jak však úvahy v jeho denících dokazují, bylo by ukvapené říct, že by obavy z SKP polevily. Četnost slova „hrozný“ (*hirmuinen*) nijak neubyla. Paasikivi čekal, co komunisté zkusí, aby se dostali k vládě. „Komunisté samozřejmě čekají na pomoc z Ruska. Je pravděpodobné, že ji i dostanou,“ zapsal si. Dodal, že nová vláda by měla postupovat s ohledem na Sověty nadále obezřetně.¹⁵⁵

Z Paasikiviho osobních záznamů vyplývají další pochybnosti o úmyslech Moskvy, které s podepsáním bezpečnostní smlouvy neutichly. V srpnu se zamýšlel, zdali je možné nestát se vazalem, jestli naplnění sovětských zájmů dohodou YYA může vůbec dlouhodobě sovětskou expanzionistickou politiku zastoupit. Všiml si výpadů sovětského tisku proti Fagerholmově vládě. Propaganda se oháněla tím, že v ní zasedali lidé, jimž Sověti kladli zodpovědnost za předcházející války. Podle Paasikiviho neveřejných úvah by měl někdo pro změnu ukázat na skutečné viníky válečného stavu – muže v Moskvě, kteří od vyjednávání r. 1939 opakovaně zrazovali všechna vzájemná ustanovení.¹⁵⁶

Že s odstraněním komunistů z vlády, podobně jako se to podařilo ve Francii a Itálii, všechny hrozby jako mávnutím kouzelného proutku nezmizely, dokládají i diplomatické zprávy. Sovětský svaz v druhé polovině r. 1948 kritizoval kromě návratu politiků aktivních za války i spolupráci vlády se skandinávskými sociálními

¹⁵⁴ Larmola, *The „Czechoslovak Path“*, 419.

¹⁵⁵ Paasikivi, deníkový záznam z 5. srpna 1949, *Paasikiven päiväkirjat*, 1240-1241.

¹⁵⁶ Paasikivi, deníkový záznam ze 13 srpna, *Paasikiven päiväkirjat* 1246.

demokraciemi. Na jednu stranu Paasikivi a Fagerholm ujišťovali, že nedochází k ochlazení vzájemných vztahů, a zároveň se prezident (opět oficiálně ze zdravotních důvodů) odmítal sejít se Savoněnkovem ke konzultacím.¹⁵⁷ V soukromí dštil síru nad „nevlasteneckým“ (čili proti nezávislosti státu jdoucím) chováním komunistů, kteří podle něj měli za cíl se sovětskou pomocí rozvrátit Finsko, aby byla nastolena diktatura.¹⁵⁸

Že se populace k podpoře opozičních komunistů měla stále méně, dokládá kupř. minimální účast při stávkách 31. října.¹⁵⁹ Za význačný příznak úpadku schopnosti SKP ovlivňovat podobu finské demokracie nicméně považují až podmiěné propuštění dvou mužů odsouzených v procesech s „válečnými zločinci“. Edwin Linkomies, premiér v letech 1943-1944, a vůdčí osobnosti sociální demokracie Väinö Tanner (spřízněný s Paasikivim a Fagerholmem) se vrátili na svobodu 21. listopadu 1948.¹⁶⁰

Přestože přetrvávaly Paasikiviho obavy a výpady komunistické propagandy byly stále intenzivněji namířené proti jeho osobě (a to i od Sovětského svazu, jakmile na povrch vystoupila jeho vůdčí role v protikomunistických aktivitách r. 1948 a zejména před jeho znovuzvolení prezidentem r. 1950), „léta nebezpečí“ byla podle mého výkladu zakončena tím, že se nic nestalo – komunisté po propuštění svých politických nepřátel nedokázali podniknout efektivní protiútok, v opozici SKP setrvala do r. 1966, a ze Sovětského svazu skutečně žádný ozbrojený políček nepřišel, jak Paasikivi předvídal.¹⁶¹

Závěr

Juho Kusti Paasikiviho si Sověti po dlouhá „strašná léta“ volili za preferovaného finského partnera, aby jej s koncem sledovaného období jejich propaganda proměnila v šedou eminenci, která měla tahat za nitky kontrarevoluce. Přestože se oficiální nazírání na něj ze strany Sovětského svazu proměňovalo, sám již od předválečné éry vykazoval názorovou stabilitu. Prezidentovi udržel roli garanta funkční zahraniční politiky, takže

¹⁵⁷ Politická zpráva ze 30. července 1948, AMZV, PZ – Helsinky, 154/dův./48.

¹⁵⁸ Paasikivi, deníkový záznam z 20. září 1948, *Paasikiven päiväkijrat*, 1266-1267.

¹⁵⁹ Jussila, Hentilä, Nevakivi, *From Grand Duchy*, 253.

¹⁶⁰ Politická zpráva z 8. prosince 1948, AMZV, PZ – Helsinky, 248/dův./48.

¹⁶¹ Za poznámku stojí, že v rámci tradiční finské historiografie, která uzavírá „léta nebezpečí“ rokem 1948, konkrétně červencovými volbami, existuje trend periodizaci o pár let rozšiřující. Komunisté bez sovětské podpory s protivládními akcemi neustali a plánovali obří stávkové hnutí v roce 1949, které však selhalo. Sověti se následně uchýlili k obchodnímu a diplomatickému nátlaku a před prezidentskými volbami v únoru 1950 spustili pomlouvačskou kampaň proti Paasikivimu. Až poté, co tyto pokusy selhaly, došlo ke smíření se Sovětu s tím, že Finsko vedou buržoazní politici; Majander, „Post-Cold War“, 48-49.

mohl své vize aktivně prosazovat a dozírat na neměnnost nového kurzu vůči SSSR, kterou veřejně zdůrazňoval.

Imperativem, jemuž podřizoval každý krok, byla nutnost uchovat národní nezávislost. Nespoléhal se na záruky zvnějšku, ať už od mezinárodních organizací či silných tržních demokracií, a malý stát podle jeho slov neměl aspirovat na nadstandardní pozici v mezinárodní politice. Ta, jak věřil, byla sférou výhradně velmocenských her, přičemž „ve sboru velmocí není slyšet hlas malých.“¹⁶² Uvědomoval si však moc Sovětského svazu a jeho „limitované bezpečnostní zájmy“ v severní Evropě, což vedlo ke snaze jim do maximální možné míry vyhovět, aby byly eliminovány důvody rozrušení finské demokracie větry vanoucími od východu.

Paasikivi se ovšem držel hranice, kterou ústupky nesměly překročit – jakmile by se tak stalo, dokázal jednat tvrdě. Nedělal si žádné iluze o sovětské realitě a potíral trendy, které by šly k jejímu rozšíření do Finska – což také bylo důvodem, že přísně dbal na to, aby nikdy nebyly obcházeny zákony, prezidentem především. Na vnitropolitické scéně jak dodržování práva, tak určité limity, kam bylo lze zajít, dokázal kupř. odvoláním komunistického ministra Leinoa okamžitě poté, co člen SKP odmítl sám odstoupit, ačkoliv mu parlament vyslovil nedůvěru.

V žádném případě nemám v úmyslu konstruovat obraz vševědoucího Paasikiviho, který by s nemilosrdnou logikou šachového velmistra odhaloval sovětské reakce tučet tahů dopředu. Mnohdy se nechával unášet hněvem, nevyvíjely-li se věci podle plánu, nelze jej ani nazvat bytostným demokratem, a opovažuji se odhadnout, že by si svými postoji jen těžko vysloužil popularitu, kdyby se namísto „let nebezpečí“ ujal vlády v časech zdánlivě samozřejmé prosperity a klidu.

Avšak co považuji za obzvlášť významné, chyby dokázal vyvážit jednou schopností - nedržel se svých zahraničněpolitických teorií striktně a naopak se obklopil znalými osobnostmi. V kritických diplomatických okamžicích si vyjednal co nejdelší lhůtu pro konzultace se svými „rádci“. Vynášel-li jako prezident každé zásadní rozhodnutí na základě konsensu či sesbíraných úhlů pohledu, mohlo to mít i psychologický efekt – základní premisa jeho pojetí prezidentské funkce, čili přijmout zodpovědnost za zachování státu tváří v tvář komunistům, tak mohla být lehčí břímě, než kdyby událostem čelil v osamění prezidentského sídla.

¹⁶² Paasikivi, deníkový záznam z 1. dubna 1948, *Paasikiven päiväkirjat*, 1131.

Ochota se inspirovat ve stejné míře platila o jeho důkladném studiu historických precedentů a paralel s finskou situací. V tomto ohledu je jedním z podivuhodných paradoxů, že Paasikivi měl po svém pozvání do Moskvy na mysli osud prezidenta Háchy v Berlíně pravděpodobně více než československá delegace necelý rok před ním. Čili návštěvě se rozhodl vyhnout na základě svých znalostí politického vývoje jiné evropské země.

Paasikivi zastával mezi faktory nacházejícími se na finské straně nepostradatelnou úlohu v odvrácení proměny Finska v lidovou demokracii, potažmo jeho sovětizace. Zejména v závěru sledovaného období aktivně usiloval o vytlačení komunistů z participace na vládě. Současně neopomíjel chlácholit Sovětský svaz, že jeho „legitimní zájmy“ na severozápadě nebudou nijak ohroženy.

Pozice jeho a obecně nekomunistické finské reprezentace tudíž nebyla tolik odlišná od postoje mnohých demokratických politiků v Československu, kteří se snažili přestovat dobré vztahy se SSSR (byť z odlišných pohnutek než z „donucení“ jako u Finů) a zároveň čelit komunistům na domácí scéně. Jenže to, co se ukázalo v ČSR jako vzájemně neslučitelné, byl Sovětský svaz ochoten pro případ Finska mimo jiné díky Paasikiviho zárukám umožnit a akceptovat, a v poválečných letech upustil od podpory komunistickému převratu v zájmu stabilní země.

Jinými slovy, příkrý realismus hlavy státu, byť místy hraničil s cynismem, se za daných extrémních okolností ukázal být podstatně úspěšnějším, než mnohdy idealistická politika některých střeoevropských ústavních činitelů.

Summary

I argue that J. K. Paasikivi had a very significant impact on the fact that Finland did not become a Soviet puppet state. He never forgot to remind to the Soviet Union that his presence was a safeguard for a new, friendly line of mutual relations, and that those would remain unchanged. On the other hand, his secret but active support of anti-communist countermeasures during the year 1948 had curbed even the hypothetical chances of SKP to commit a feared putsch. He had a crucial role in slowing down the process of negotiating The Agreement of Friendship, Cooperation, and Mutual Assistance – as a consequence, the conditions of the concluded treaty were much more favorable for Finns than those of the other European neighbors of the Soviet Union.

The thesis demonstrates that his stance was a result of his stable and long-term beliefs about the international politics. The uttermost imperative was to preserve national independence. Therefore none of Paasikivi's concessions could go so far it would disrupt this fundamental.

His decisions were not only based on his personal theoretical estimates, somewhat similar to the realistic approach of international relations, but Paasikivi often listened to advises of few other non-communist politicians. Moreover, he searched for similar situations that were already experienced and he studied them – this is a case of the Czechoslovak coup d'état in February 1948.

Despite the Paasikivi's apparent role in facing the communist power, it must be stated that Soviet Union allowed Finland to take a path different from the sovietized countries. It was most probably influenced by both Paasikivi and its previous experience with Finns, but still it was its decision as a superpower not to intervene more profoundly in Finland during the Paasikivi's 'horrible years'.

Seznam použité literatury a pramenů

Knížní publikace

Dejmek, Jindřich. *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. Část druhá Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)*. Praha: Karolinum, 2008.

Durman, Karel. *Popely ještě žhavé. Velká politika 1938-1991. Díl I: Světová válka a nukleární mír 1938-1964*. Praha: Karolinum, 2004.

Hakalehto, Ikka (ed.). *J.K. Paasikivi Suomen politiikassa*. Helsinki: Otava, 1970.

Hanhimäki, Jussi M.. *Containing Coexistence: America, Russia, and the "Finnish Solution"*. Kent: Kent State University Press, 1997.

Hyvämäki, Lauri. *Vaaran Vuodet 1944-1948*. Helsinki: Otava. 1954.

Juttikala, Eino, Kauko Pirinen. *Dějiny Finska*. Praha: Lidové noviny, 2006.

Jussila, Osmo, Seppo Hentilä, and Jukka Nevakivi. *From Grand Duchy to a Modern State: A Political History of Finland since 1809*. London: C. Hurst & Co, 1999.

Larmola, Heikki. *The "Czechoslovak Path": A Communist Route to Power Monopoly in 1943-1948 within the Framework of "Mitteleuropa", Great Powers Setting, And the Soviet Sphere of Interests. A Neorealist and Historical Approach*. Helsinki: University of Helsinki, Department of Political Sciences, 2003.

Maude, George. *Aspects of the Governing of the Finns*. New York: Peter Lang, 2010.

Mylly, Juhani, and Michael R. Berry (eds.). *Political parties in Finland: Essays in History and Politics*. Turku: University of Turku, 1984.

Nevakivi, Jukka (ed.). *Finnish-Soviet Relations 1944-1948: Papers Organized in Helsinki, March 21-25, 1994 by the Dept. of Political History, University of Helsinki, in cooperation with the Institute of Universal History, Russian Academy of Sciences, Moscow*. Helsinki: University of Helsinki, 1994.

Olesen, Thorsten B.. (ed.). *The Cold War – and the Nordic Countries. Historiography at a Crossroads*. Odense: University Press of Southern Denmark, 2004.

Penttilä, Risto E. J.. *Finland's Search for Security Through Defence, 1944-1989*. Basingstoke: Macmillan, 1991.

Rintala, Marvin. *Four Finns. Political Profiles*. Berkeley: University of California Press, 1969.

Tuomo Polvinen. *Between East and West, Finland in International Politics, 1944-1947*. Minneapolis: University of Minnesota, 1986.

Ruddy, Michael T. (ed.). *Charting an Independent Course. Finland's Place in the Cold War and in U.S. Foreign Policy*. Claremont: Regina Books, 1998.

Vykoukal, Jiří, Bohuslav Litera a Miroslav Tejchman. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000.

Časopisecké studie

Hodgson, John H.. „The Paasikivi Line.“ *American Slavic and East European Review* 10, č. 2 (1959), 145-173, www.jstor.org (staženo 1. 6. 2011).

Kuusisto, Alan A.. “The Paasikivi Line in Finland's Foreign Policy.” *The Western Political Quarterly* 12, č. 1 (1959), 37. www.jstor.org (staženo 5. 6. 2011).

Larmola, Heikki. Československo a Finsko v poválečné sovětské sféře vlivu. *Soudobé dějiny* 1, č. 4-5 (1993-1994), 484-492.

Nevakivi, Jukka. „A Decisive Armistice 1944-1947: Why Was Finland Not Sovietized?“ *Scandinavian Journal of History* 19, č. 2 (1994), 91-115.

Rintala, Marvin. „Väinö Tanner in Finnish Politics“. *American Slavic and East European Review* 20, č. 1 (1961), 84-98, www.jstor.org (staženo 15. 2. 2012).

Smetana, Vít. „Pod křídla Sovětů. Mohlo se Československo vyhnout ‚sklouznutí‘ za železnou oponu?“ *Soudobé dějiny* 15, č. 2 (2008), 274-302, www.usd.cas.cz (staženo 22. 3. 2012).

Prameny:

Politické zprávy zastupitelského úřadu v Helsinkách 1947-1949. Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky.

Paasikiviho deníky. Paasikivi, Juho K.. *Paasikiven päiväkirjat 1944-1956. 1, 28.6.1944-24.4.1949*. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY, 1985.

Vybrané politické projevy. Paasikivi, Juho K.. *Paasikiven linja 1-2*. Porvoo: WSOY, 1962.

Anglické znění dohody o příměří „Armistice Agreement“. *Between East and West, Finland in International Politics, 1944-1947*. Tuomo Polvinen. Minneapolis: University of Minnesota, 1986.

Anglické znění Pařížské mírové smlouvy „Paris Peace Treaty“. *Between East and West, Finland in International Politics, 1944-1947*, Tuomo Polvinen. Minneapolis: University of Minnesota, 1986.